T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM

Jalal Mohammed JIJEE

ŞANLIURFA-2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM

Jalal Mohammed JIJEE

Danışman

Prof. Dr. Murat DEMİR

ŞANLIURFA-2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Murat Demir'in danışmanlığında, Jalal Mohammed JIJEE 'nın hazırladığı **"**Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi: 2000 Sonrası Dönem**"** konulu bu çalışma 21/04 /2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☐ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	: (Prof. Dr. Murat DEMİR)	……..
Danışman (Varsa)	: Prof. Dr. Murat DEMİR	……..
Üye	: Doç. Dr. Mahmut İNAN	……..
Üye	: Doç. Dr. Abdunnur YILDIZ	……..

Bu tezin ……..….. Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

(Ünvanı, Adı, Soyadı)
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların
kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU**	**Doküman No :** HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi :** ..../…./.20… **Revizyon No :**

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195218010
Adı / Soyadı	Jalal Mohammed JIJEE
Anabilim Dalı/Programı	Maliye / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi: 2000 Sonrası Dönem

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 79 sayfalık kısmına ilişkin, 10/03/2022 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %17'dir. Ayrıca yüksek lisans çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,

2- Kaynakça hariç

3- Alıntılar hariç/dâhil

4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi: 2000 Sonrası Dönem" çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

21/03/2022

Hazırlayan Öğrenci
Jalal Mohammed JIJEE

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 21/03/2022

Prof. Dr. Murat DEMİR

ÖZET

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM

JIJEE, Jalal Mohammed

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat Demir

Nisan, 2022, 79 Sayfa

Devletin ortaya çıkışı ve gelişiminde kamusal ihtiyaçların karşılanması temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Kamusal ihtiyaçların karşılanmasında devletin elindeki en önemli politika araçları vergi gelirleri ve kamu harcamaları olmuştur. Son dönemlerde maliye yazınında üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı husus, başarılı bir bütçe yönetimi ile kamu finansman sorunlarını derinleştirmeden çözmektir. Kamu harcamalarının büyüklüğü, kompozisyonu, etkinliği başarılı bir bütçe yönetiminde son derece önemli değişkenlerdir. Bu bağlamda bir ülkede kamu harcamalarının gelişiminin ve kompozisyonun incelenmesi o ülkede devletin ekonomik yapı içerisindeki büyüklüğü ve etkinliği konusunda yapılacak değerlendirmelere projeksiyon tutacaktır. Bu çalışmada da kompozisyonu itibariyle kamu harcamalarının gelişimi Türkiye ve OECD ülkeleri karşılaştırması ile ele alınmaktadır.

Betimsel analizlerden elde edilen bulgulara göre, klasik iktisadi yaklaşımın kamu harcamaları hakkındaki görüşünün geçerliliğinin azaldığı, bunun yerine modern iktisadi yaklaşımın kamu harcamaları hakkındaki görüşlerinin daha çok geçerli olduğu görülmüştür. Türkiye'nin hem genel kamu harcamalarının hem de kişi başı kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payının OECD ortalamalarına yakın olduğu gözlemlenmiştir. OECD ülkelerinde genel kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payının genel olarak %40'ın üzerinde olduğu görülmüştür. Ayrıca gelişmiş ülkelerin kamu harcamaları payının özellikle sosyal içerikli harcamalar temelinde gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. İktisadi, mali ve sosyal işleyişini refah devletinin önceliklerine göre şekillendiren gelişmiş ülkeler de eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları en önemli harcama kalemleridir. Devlet iktisadi yapı da ise daha

çok denetleyici düzenleyici devlet sıfatıyla piyasanın regülasyonuna yoğunlaşmış durumdadır. Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcama büyülüklerine yön veren harcama kalemlerinin ise personel ağırlıklı cari harcamalar ve iktisadi mali transferler olduğu söylenebilir. Gelir dağılımında adalet ve kaynak dağılımında etkisizliklerin olduğu gelişmekte olan ülkelerde işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme gibi makro ekonomik değişkenlere ilişkin de yapısal sorunlar bulunmaktadır. Kamu harcama kompozisyonunun ve büyüklüklerinin iktisadi rasyonalite yerine politik tercihlerle şekillendiği kimi gelişmekte olan ülkelerde kamu harcama büyüklüğünün OECD ortalamalarının üzerinde olmasına rağmen yapısal sorunları derinleştirmekten öte bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Kamu Harcamalarının Büyüklüğü, Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri, Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi.

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF PUBLIC EXPENDITURES IN TURKEY AND OECD COUNTRIES: THE PERIOD AFTER 2000

JIJEE, Jalal Mohammed

Master's Thesis

Department of Finance

Advisor: Prof. Dr. Murat Demir

April, 2022, 79 Pages

Meeting the public needs has been one of the main determinants of the emergence and development of the state. The most important policy tools in the hands of the state in meeting public needs have been tax revenues and public expenditures. The issue on which there has been intense discussion in the finance literature lately is to solve the public finance problems without deepening with a successful budget management. The size, composition and efficiency of public expenditures are extremely important variables in a successful budget management. In this context, the analysis of the development and composition of public expenditures in a country will project the size and effectiveness of the state in the economic structure in that country. In this study, the development of public expenditures in terms of composition is discussed with the comparison of Turkey and OECD countries.

According to the findings obtained from the descriptive analyzes, it has been seen that the validity of the classical economic approach's view on public expenditures has decreased, and instead, the modern economic approach's views on public expenditures are more valid. It has been observed that the share of both general public expenditures and per capita public expenditures in Turkey's national income is close to OECD averages. It has been observed that the share of general public expenditures in GDP in OECD countries is generally over 40%. In addition, it has been determined that the share of public expenditures of developed countries is higher than that of developing countries, especially on the basis of social expenditures. Education, health and social security expenditures are the most important expenditure items in developed countries, which

shape their economic, financial and social functioning according to the priorities of the welfare state. In the state economic structure, on the other hand, it has focused on the regulation of the market as a supervisory regulatory state. It can be said that the expenditure items that shape the public expenditure volumes in developing countries are personnel-weighted current expenditures and economic financial transfers. There are also structural problems related to macroeconomic variables such as unemployment, inflation, and economic growth in developing countries where there is fairness in income distribution and ineffectiveness in resource distribution. In some developing countries, where the composition and size of public expenditures are shaped by political preferences rather than economic rationality, it can be said that although the size of public expenditure is above OECD averages, it has no effect beyond deepening structural problems.

Keywords: Public Expenditures, Size of Public Expenditures, Reasons for Increase in Public Expenditures, Development of Public Expenditures in Turkey and Selected OECD Countries.

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VIII

KISALTMALAR XII

TABLOLAR LİSTESİ XIII

ŞEKİLER LİSTESİ XIV

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE SINIFLANDIRILMASI

1.1.KAMU HARCAMALARININ TANIMI 2

1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ 3

1.3. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI 4

1.3.1. İdari Sınıflandırma 5

1.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırma 5

1.3.3. Ekonomik Sınıflandırma 6

1.3.3.1. Cari Harcamalar 6

1.3.3.2. Yatırım Harcamaları 7

1.3.3.3. Transfer Harcamaları 8

1.4. KAMU HARCAMALARI VE İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR 9

1.4.1 Klasik Yaklaşımda Kamu Harcamaları 9
1.4.2 Keynesyen Yaklaşımda Kamu Harcamaları 11
1.4.3 Monetarist Yaklaşımda Kamu Harcamaları 12
1.4.4 Kamu Tercihi Yaklaşımda Kamu Harcamaları 13
1.4.5 Anayasal İktisat Yaklaşımında Kamu Harcamaları 14

İKİNCİ BÖLÜM
KAMU HARCAMALARININ ARTIŞI VE EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. KAMU HARCAMALARI ARTIŞI VE GELİŞİMİ 15
2.1.1. Kamu Harcamaları Artışı Kavramı 15
2.1.2. Kamu Harcamalarının Sınırı 17
2.1.3. Kamu Harcamalarının Tarihsel Süreç İçerindeki Gelişimi 18
2.2. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞINI AÇIKLAMAYA YÖNELİK GÖRÜŞLER 20
2.2.1. Wagner Hipotezi 20
2.2.2. Peacock-Wiseman Sıçrama Hipotezi 21
2.2.3. Baumol Maliyet Hastalığı Hipotezi 22
2.2.4. Musgrave'in Kamu Harcamaları Hipotezi 23
2.2.5. Buchanan Yaklaşımı 23
2.2.6. Nisakanen Bürkokrasi Modeli 25
2.2.7. Henry Carter Adams Yaklaşımı 25
2.3. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENLERİ 25
2.3.1. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri 26
2.3.1.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması 26
2.3.1.2. Bütçe Usullerinin Değişmesi 27
2.3.1.3. Satın alma Gücünün (Para Değerinin) Düşmesi 27
2.3.1.4.Ülke Sınırlarının ve Nüfusunun Değişmesi 28

2.3.2. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri 28

2.3.2.1. Ekonomik Nedenler 29

2.3.2.2. Teknolojideki Gelişmeler 30

2.3.2.3. Sosyal Nedenler 31

2.3.2.4. Askeri Nedenler 32

2.3.2.5. Siyasi Nedenler 32

2.4. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ 33

2.4.1. Kamu Harcamaları ve Büyüme 33

2.4.2. Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı 35

2.4.3. Kamu Harcamaları ve Enflasyon 36

2.4.4. Kamu Harcamaları ve İstihdam 37

2.4.5. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandıran Etkileri 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: 2000 SONRASI DÖNEM

3.1. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARI 40

3.2. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞI YAPILAN KAMU HARCAMALARIN BÜYÜKLÜĞÜ 44

3.3. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE FONKSİYONEL SINIFLANDIRMAYA GÖRE GENEL KAMU HARCAMALARININ ANALİZİ 47

3.3.1. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcamaları 47

3.3.2. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Sağlık Harcamaları 50

3.3.3. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Savunma Harcamaları 53

3.4. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE YATIRIM, SOSYAL VE CARİ HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM 56

3.4.1. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Yatırım Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem 56

3.4.2. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Sosyal Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem 60

3.4.3. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Cari Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem 64

SONUÇ 67

KAYNAKÇA 71

KISALTMALAR

COFOG: The Classification of Functions of Government

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF: International Monetary Fund

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

SNA: System of. National Accounts

VB: Ve Benzeri

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Transfer Harcamalarının Sınıflandırılması 9

ŞEKİLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Genel Kamu Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem 43

Şekil 2: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Genel Kişi Başı Yapılan Harcama (Bin dolar/kişi): 2007 Sonrası Dönem 46

Şekil 3: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem 49

Şekil 4: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem 52

Şekil 5: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Savunma Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem 54

Şekil 6: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Brüt Sermaye Oluşumunun GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem 59

Şekil 7: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı 2000 Sonrası Dönem 63

Şekil 8: Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Cari Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı (%): 2000 Sonrası Dönem 66

GİRİŞ

Kamu harcamaları, bir ülkenin siyasal iktidarları ve politika yapıcıları tarafından o ülkede yaşayan bireyler için eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, altyapı, refah vb. toplu ihtiyaç ve istekleri için yapılan harcamalardır. Geçmişten günümüze kadar gelen süreç içerisinde devletin kamu harcamaları yoluyla piyasaya müdahalesi hep tartışılan bir konu olmuştur. 19. yüzyıla kadar siyasal iktidarlar ve politika yapıcıların kamu harcamaları hakkındaki düşüncesi klasik iktisatçıların *''laissez faire''* düşüncesi ile özdeşleşmiştir. Böylece devletin piyasaya müdahalesi hoş karşılanmamış ve devletin savunma ve kamu düzeni dışındaki harcamaları israf olarak görülmüştür. Ancak 20. yüzyılda John Maynard Keynes, devletin kamu harcamaları aracılığıyla ekonomideki gelir ve gelirin yeniden dağılım seviyelerinin belirlenmesindeki rolünü savunmuştur. Bu yaklaşım ortaya atıldığından beri devletlerin kamu harcamalarında ciddi artış eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde kamu harcamalarının büyüklüğü ve kamu harcamalarının yapısal analizi 2000-2020 dönemi için incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kamu harcamalarının tanımı, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, iktisadi ekollerin kamu harcamaları hakkındaki yaklaşımları, kamu harcamalarının sınıflandırılması ve kamu harcamalarının önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde kamu harcamalarının gerçekte ve görünüşteki artış nedenleri ile kamu harcamaları artış teorileri incelenmiştir. Ayrıca kamu harcamalarının büyüme, enflasyon, gelir dağılımı, istihdam gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde son 20 yılın kamu harcamalarının gelişimi karşılaştırılmalı analiz edilmiştir. Bu bölümde Türkiye ve OECD ülkelerinde kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı, Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde kişi başına yapılan kamu harcamaları ve fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları (eğitim, sağlık, savunma) incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE SINIFLANDIRILMASI

1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI

Kamu harcamaları kavramı sosyal bilimlerde bulunan birçok kavram gibi literatürde üzerinde ortak uzlaşının bulunmadığı bir kavramdır. Söz konusu ortak tanımın oluşturulamama nedeni ise kamu harcamaları ile özel harcamalar arasındaki ayırımın nasıl gerçekleşeceği sorunundan kaynaklanmaktadır (Arslan, 2002, s. 3). Kamu harcamaları kavramı literatürde birçok farklı tanıma sahip olmakla birlikte bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Bulutoğlu'na göre kamu harcamaları, siyasal otoritenin kamusal mal ve hizmetlerin sunulması için topladığı vergiler ve sağladığı diğer kaynakları (harçlar, şerefiyeler, parafiskâl gelirler, patrimuan gelirler, fon gelirleri ve senyoraj) bütçe belgesi ile ödenek ayırarak yaptığı tüm giderleri ifade etmektedir (Bulutoğlu, 2008, s. 195).

Pınar'a göre kamu harcamaları, kamu kurumlarının siyasal karar alma sürecinde belirlenen kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla yaptığı parasal harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca kamu harcamalarının hangi alanlara ve ne amaçla yapılacağı siyasal karar alma sürecinde belirlenmektedir. Bu süreç kamu harcamaları açısından bütçe sürecinde somutlaşmaktadır (Pınar, 2017, s. 36).

Savaşan'a göre kamu harcamaları, devletin kendine özgü karar mekanizmalarının sonucunda hangi mal ve hizmetleri üreteceğine ve bunları ne kadar ve hangi kalitede üreteceğine karar verir. Bu kararların uygulanması için yüklenilmek durumunda kalınan maliyetleri ifade etmektedir (Savaşan, 2019, s. 32). Ayrıca kamu harcamalarının belirlenmesinde, her şeyden önce hangi kurumların ve hangi harcamaların dikkate alınacağının bilinmesi önemlidir. Dar anlamda kamu harcamaları; merkezi idare tarafından gerçekleştirilen hizmetler nedeniyle yapılan harcamaları kapsarken, geniş anlamda kamu harcamaları ise; merkezi idare harcamalarını, yerel yönetim harcamalarını, merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarının

iktisadi girişimleri ve sosyal güvenlik gibi hizmetleri dolayısıyla katlanılan harcamaları kapsamaktadır. Bu harcamalar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir (Akdoğan, 2009, s.63).

Uluslararası literatürde kamu harcaması denildiğinde ise genellikle ‘’genel yönetim’’ kapsamındaki idareler tarafından yapılan harcamalar anlaşılmaktadır. Buna göre genel yönetim kapsamındaki idareler; merkezi yönetim kapsamındaki idareler, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idareler olarak sayılmıştır. Merkezi yönetim kapsamındaki idareler kavramında ise, devletin temel hizmetlerini yürüten genel bütçeli idareler, kendine özel gelirleri ile hizmetlerini yürüten ve yeterli olmadığında genel bütçeden yardım alan yarı otonom yapıdaki özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumlar anlaşılmaktadır (Mutluer vd., 2010, s.108).

1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ

Devletin sahip olduğu fonksiyonların değişim geçirmesiyle birlikte birçok hizmet devlet tarafından görülmeye başlanmıştır. Özellikle 1929 ekonomik buhranından sonra bekçi devlet yerine müdahaleci devlet anlayışı devletin temel fonksiyonlarında değişimler yaratmıştır. Bekçi devletten müdahale eden devlete geçiş ile birlikte kamu harcamaları devletin kendisini ekonomik alanda hissettirmede önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan kamu harcamalarıyla birlikte devlet, piyasa başarısızlıklarını, gelir dağılımı, büyüme, kalkınma ve istihdam sorunlarını çözmede yol gösterici olmakta ekonomik işleyişe yön verebilmektedir (Yasa, 2017, s. 282). Bu kapsamda kamu harcamaları devletin ekonomik ve sosyal yapıya müdahalede elindeki en önemli politika araçlarından biridir.

Kriz dönemlerinde klasik anlayışın benimsediği “görünmez el sayesinde piyasa kendi düzenine kavuşur” yargısının geçerliliğini yitirmesi ile devlet piyasaya direkt müdahale etme imkânına erişmiştir. Ekonomilerin durgunluk ve enflasyon dönemlerinde devlet kamu harcamaları ile oluşturduğu politikalar ile söz konusu dönemleri atlatabilme imkânına erişmiştir. Özellikle 1930’lu yılların ardından devletin sahiplendiği yeni roller sayesinde birçok ülkede kamu harcamalarında artış görülmüştür (Eğilmez, 2008, s. 61).

Kamu harcamalarının bir ülke için oluşturduğu etkinlik ve verimlilik söz konusu ülke açısından önemli avantajlar sunmakta. Piyasada meydana gelebilecek aksaklığın giderilmesinde maliye politikası araçlarından olan kamu harcamaları önemli bir görev üstlenmektedir. Devletin hizmet verdiği alanların genişlemesiyle birlikte devletlerde kamu harcamalarında artışa yönelmektedir. Bunun yanında ülkenin sınırları içerisinde piyasanın mı devletin mi etkin rol oynadığı kamu harcamalarına bakılarak da anlaşılabilmektedir. Piyasa ekonomisinin ağırlıklı olduğu bir ekonomide daha az kamu harcaması beklenirken gelişmekte olan ülkelerde kamu eliyle büyüme hedeflendiğinden kamu harcamalarının daha yüksek olması beklenmektedir. Ancak değişen dünya şartlarına bağlı olarak insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesiyle birlikte gelişmiş ülkelerde de birtakım sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçları yerine getirmek amacıyla daha yüksek kamu harcamaları gerçekleştirilebilmektedir (Taylor, 2017, s. 366).

1.3. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Kamu harcamalarının sınıflandırılmasındaki asli amaç, politika oluşturma ve sektörler arasında kamu kaynaklarının dağılımını ölçmek, kamu harcamalarının yasal izinlere uygunluğunu sağlamak, kamu kurum ve kuruluşlarının performans analizi ve bütçenin günlük yönetimini sağlamaktır. Ayrıca kamu harcamalarının sınıflandırma sistemi hem politik karar verme hem de hesap verebilirlik açısından önem taşımaktadır (Allen and Tommasi, 2001, s. 121). Ülkelerin şartlarına göre kamu harcamaları çeşitlilik göstermektedir. Bu harcamalar, harcama çeşitlerine göre değişik sınıflandırmalara tabi tutulur. Birbirinden farklı kamu hizmetlerine ilişkin harcamaların belirli ölçülere göre gruplandırılması ve gruplar arasında karşılaştırmalar yapılması önemli yararlar sağlamaktadır (Mutluer vd. 2010, s. 114). Genel olarak kamu harcamalarının sınıflandırılmaya tabi tutulmasından aşağıdaki yararlar sağlanabilir (Bilici ve Bilici, 2018, s. 152);

- Hizmet gruplarının bir arada görülmesiyle kısıtlı kaynaklar en iyi şekilde dağıtılır.
- Mükellefler ödediği vergilerin nerelere harcandığını kolayca görme imkanına sahip olur.

- Temsili demokrasiyle yönetilen ülkelerde seçilmişlerin yeni yılın harcamalarını tespitinde daha doğru tercihlerde bulunmalarına yardımcı olur.
- Kamu hizmetlerinin maliyet unsurları gruplandırılmış olarak görülebilir.
- Mali alandaki istatistiklerin hazırlanması kolaylaşır.
- Sayıştay'ın yaptığı denetimleri kolaylaştırmaktadır.
- Sınıflandırmanın yapılması bütçe ve plan arasındaki uyumu güçlendirmektedir.

Bu kapsamda kamu harcamaları genel olarak yönetsel (idari), işlevsel (fonksiyonel) ve ekonomik olarak sınıflandırılabilir.

1.3.1. İdari Sınıflandırma

İdari sınıflandırma devletin harcamalarının gruplandırılmasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle idari sınıflandırma harcamayı gerçekleştiren kurumları dikkate alarak yapılan kurumsal bir sınıflandırmadır. Geleneksel olarak idari sınıflandırmada esas olan idarelerin ele alınmasıdır. Örneğin tüm harcamaların Cumhurbaşkanlığı, Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı vb. gibi idari birimler arasında belirli dönemler itibariyle bölünmesi idari sınıflandırmayı teşkil eder (Nadaroğlu, 1983, s. 168).

İdari sınıflandırma bir tür hukuki sınıflandırma olarak da tanımlanmaktadır. Önceden belirli bir prosedüre bağlı olarak gerçekleştirildiğinden hukuki sınıflandırma olarak da ifade edilebilmektedir. Ekonomik açıdan bilimsel kriterlere göre zaman zaman değişimler yapılabilirken, idari sınıflandırmada bazı zorunlu haller dışında değiştirilmesinin kolay olmadığı bilinmektedir (Nadaroğlu, 1983, s. 168).

1.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma kamu hizmetlerinin niteliğine göre yapılan bir sınıflandırmadır. Eğer aynı hizmet için birden fazla kamu kuruluşu harcamada bulunuyorsa her kurumun yaptığı harcamalar toplanmakta ve her bir hizmet için bir maliyet belirlenmiş olmaktadır. Bu sınıflandırmada genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, sağlık

hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik gibi hizmetler yer almaktadır (Tülümce ve Yayla, 2017, s. 166). Böylece devlet, birleştirilen hizmetin maliyetini ortaya koyabilecektir

Devlet faaliyetlerini yerine getirirken kamu kurumları aracılığıyla hareket eder. Ancak belirli hizmetlerin yerine getirilmesi için birden daha fazla idari birimin bir araya gelmesi gerekebilmektedir. Örneğin, eğitim hizmetleri öncelikle Millî Eğitim Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğunda olan bir hizmettir. Ancak Millî Eğitim Bakanlığı dışında bu hizmeti gören bazı bakanlıklar da mevcuttur. Fonksiyonel sınıflandırma temelinde yapılacak ayrımda ilgili hizmeti sunan tüm harcamacı birimlerin eğitim harcamaları bir araya getirilerek işlevsellik temelinde bir ayrımla eğitim hizmetlerine yapılan tüm harcamalar bir arada görülmüş olur (Nadaroğlu, 1983, s. 170).

1.3.3. Ekonomik Sınıflandırma

Kamu harcamalarının sınıflandırılması da tanımı gibi literatürde tartışılan konulardandır. Bunun nedeni ise, kamu harcamalarının hizmet ettikleri alana yönelik farklılıktan kaynaklanmaktadır. A.C. Pigou tarafından ileri sürülen ekonomik sınıflandırma, kamu harcamalarının ortaya çıkarmış olduğu farklı ekonomik etkilerin tespit edilmesinde önem taşımaktadır. Kamu harcamamaları gerçekleştiğinde ülke ekonomisi kapsamında sosyo-ekonomik birtakım etkiler meydana getirmektedir (Tülümce ve Yayla, 2017, s. 166)

Ekonomik sınıflandırma, yapılan kamu harcamalarının ekonomik açıdan ne anlam ifade ettiği göz önüne alınarak yapılır ve kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamaları olmak üzere üç grupta değerlendirilir. Ayrıca, kamu harcamalarının ekonomik etkileri ekonomik sınıflandırmayla yakından ilişkilidir (Pınar, 2017, s. 36).

1.3.3.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, cari yıl içerisinde tüketilen mal ve hizmetlere yapılan harcamaları ifade etmektedir. Belirli bir maliyet eşiğinin altındaki ekipman

kalemlerine yapılan küçük harcamalar da cari harcamalar olarak tanımlanır. Cari harcamalar, nihai tüketim harcamalarını, sübvansiyonları ve diğer cari transferleri (örneğin, sosyal güvenlik, sosyal yardım, emekli aylıkları ve diğer sosyal yardımları) kapsamına almaktadır (OECD, 2002a, s. 1).

Cari harcamalar aynı yıl tüketime konu olan harcamaları ifade etmektedir. Bununla birlikte harcamaların faydalarının yayıldığı dönemin uzunluğu da önemli bir kriterdir. Yapılan bazı cari harcamaların faydaları o yılla sınırlı olmayıp diğer yıllara da faydası yansıyabilmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen ve faydaları uzun yıllar devam edebilen harcamalara cari yatırım harcamaları denilmektedir. Bu harcamalara bir ülkede yapılan sağlık ve eğitim harcamaları örnek gösterilebilir (OECD, 2019, s. 150).

1.3.3.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları bir ülkede yapılacak olan hizmetlerin faydalarının bir yılla sınırlı olmadığı yatırımları ifade etmektedir. Başka bir deyişle, yatırım harcamaları faydaları uzun yıllar devam eden harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Yatırım harcamaları etkisini sonraki yıllarda göstererek milli gelirde artışa neden olur. Örneğin ulaştırma altyapısında yapılan bir yatırımın verimi o yılla sınırlı olmayıp diğer yılları da içeren bir verimlilik oluşturmaktadır. Bu verimlilik sermayenin gelişimine yol açarak ülkenin büyümesi ve kalkınmasında önemli bir rol oynayabilmektedir (OECD, 2017, s. 82).

Kamu harcamalarının sağladığı faydanın süre bakımından ayrıma tabi tutulması ve sermaye yaratması açısından yatırım harcamaları bir ülkenin gelişimi açısından önem taşıyan en önemli harcama yapısını oluşturmaktadır. Büyük altyapı çalışmaları, teknolojik yeniliklere yatırım ve sermayeyi ayakta tutmak için yapılan yatırım harcamaları ülkeyi kalkındırmada önemli bir rol üstlenir.

1.3.3.3. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, kişi veya kurumların satın alımlarını yükseltmeyi hedef edinen harcamaları ifade etmektedir. Söz konusu harcamalar yeni bir üretime yol açmazlar. Yalnızca mevcut kaynağı bir kesimden diğer kesime aktaran harcamalardır. Transfer harcamalarına örnek olarak, mali yardım, sosyal güvenlik ve belirli kişilere yapılan yardımlar verilebilir (Bishop, 2012, s.15).

Karşılıklı yarar ilişkisine dayalı tüm harcamaların aksine, transfer harcaması bir bağışçı ve bir alıcıdan oluşur. Bağışçı karşılığında hiçbir şey almadan değerli bir şeyden vazgeçer. Burada bağışçı konumundaki yapı devleti temsil ederken alıcı da insanları ve kurumları temsil etmektedir (Lampman, 2016, s. 2).

GSYH hesaplandığı sırada, transfer harcamaları yeni bir mal ve hizmet arzı yaratmadığı için hesaba katılmaz. Çünkü transfer harcamaları yeni mal ve hizmet yerine paranın bir taraftan diğer tarafa aktarıldığı ödemelerdir (Hall and Lieberman, 2012, s. 145).

Gelişmiş ülkelerde transfer harcamaları toplam harcamaların yaklaşık 2/3'ünü oluştururken gelişmekte olan ülkelerde bu oran 1/2 düzeyindedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu ödemeleri ayni ve nakdi şeklinde yerine getirmektedir. Gelişmiş ülkelerde nakdi yardım ağırlıklı iken gelişmekte olan ülkeler enflasyonist baskılar nedeniyle ayni transferlere yönelmektedir. Ayni transferlerin kapsamında, sosyal güvenlik yardımları, diğer ayni sosyal yardımlar (yemek kuponu gibi) bulunmaktadır (McCord, 2009, s. 2).

Transfer harcamalarının karşılıksız olarak yapılması özellikle makro ekonomik sorunlar ve kronik kamu finansman sorunları yaşayan gelişmekte olan ülkelerde kimi zaman eleştiri konusu da olmaktadır. Devlet vergi ve benzeri yollar ile topladığı kamu gelirlerini cari, yatırım ve transfer harcamaları üzerinden tekrar ekonomik akıma sokar. Cari harcamalar ile o yılki mal ve hizmet alım giderlerini, yatırım harcamaları ile gelecek yıllara ait kalkınma ve büyümeyi sağlayacak harcamalara girişmektedir. Sonuçta yatırım harcamaları ve kısmen cari harcamalar büyüme ve kalkınma temelli gereksinimler doğrultusunda yapılır ve istihdamı ve yatırımları harekete geçirir. Ancak bu harcamaların sahip oldukları özellikleri transfer harcamaları için ileri sürmek

mümkün görülmemektedir. Devletin transfer harcamaları ile üretimi ya da ekonomik faaliyetleri artırması son derece güçtür (Evans, 2014, s. 750).

Tablo 1: Transfer Harcamalarının Sınıflandırılması

Sınıflandırma	Transferde Esas Alınan Unsur
Nakdi-Ayni	Para ile yapılması-Mal ve hizmetle yapılması
Dolaylı-Dolaysız	İndirimler gerçekleştirerek-doğrudan gelir transferi gerçekleştirerek
Gelir-Sermaye	Gelir artışını sağlamak-Üreticiye destek olmak
Verimli-Verimsiz	Üretim hedefli-Tüketim hedefli
Sosyal	Düşük gelirli bireylere yönelen yardımlar
Mali	Kuruluşlara yönelen

Kaynak: (Aslıkara, 2019, s. 30).

1.4. KAMU HARCAMALARI VE İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR

Devletin mümkün olduğunca düşük harcama düzeyi ile temel sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini savunan klasik anlayışın karşısında devletin ekonomik hayatta daha yoğun görev alması gerektiğini ve dolayısıyla çok daha yoğun kamu harcaması yapması gerektiğini savunan modern anlayış bulunmaktadır. Modern anlayış (Keynesyen anlayış) ile klasik anlayışın temel ilkelerinden olan ekonominin kendiliğinden dengeye geleceği varsayımı terk edilmiş yerine ekonomide ortaya çıkacak aksaklıklarla mücadelede devletin sahip olduğu araçlarla ekonomiye müdahale etmesi gerektiği konusunda bir anlayış geliştirilmiştir.

1.4.1.1.Klasik Yaklaşımda Kamu Harcamaları

Fizyokratların temel görüşleri üzerine inşa edilen Klasik iktisat ekolü, "bırakınız yapsınlar" düşüncesini savunmuştur. Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan klasik yaklaşım bu temel önermesiyle ülkelerin sahip oldukları zenginliklerin değerli madenlerle ölçümünü esas alan merkantilistlerden ayrılmaktadır. Bilindiği gibi merkantilizm piyasanın gelişimi için devletin aktif müdahalesini gerekli gören ve böylece devletin değerli madenlerini artırdığı bir düzenden yana taraf olmaktadır. Klasik yaklaşım ise, devletin piyasaya yapacağı bu müdahalenin istikrar bozucu olduğunu ve kamu harcamalarının finansmanının nasıl

gerçekleşirse gerçekleşsin toplam istihdama etkide bulunmayacağını ileri sürmüştür. Klasikler kamu harcamalarının finansmanının vergi, borçlanma ve para basımı gibi araçlarla sağlanacağını düşündüğünden devletin temel fonksiyonları dışında harcama yapılması taraftarı değildir. Çünkü klasiklere göre devletin kamu harcamalarını artırması, vergilerin artmasına ve borçlanmaya neden olacak ya da fiyatların yükselmesine yol açarak makro ekonomik yapı ve işleyiş üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Bu nedenle devlet müdahalesi olabildiğince sınırlı olmalıdır (Bakırtaş, 2001, s. 2).

Klasik anlayışın temel ilklerinin ortaya çıkışı, A. Smith'in yayınladığı (1776) "Ulusların Zenginliği" adlı eseriyle hayat bulmaktadır. Smith, Ricardo, Say ve Malthus yıllar boyu devam edecek olan bir akımın fikir yürütücülüğünü yaparak iktisadın bir bilim dalı olmasında da büyük rol oynayacaklardır. Klasik anlayış ile devlet, sınırlı bir düzeyde bulunmak zorundadır. Devlet birtakım temel görevleri dışında piyasaya müdahale etmemelidir. Söz konusu bu görevler tam kamusal mal niteliğine sahip olan ve ancak devletin yerine getirebileceği adalet, savunma ve büyük altyapı yatırımlarını kapsamaktadır. Devlet bu yatırımları yerine getirirken aynı zamanda özel sektöre de katkı sunmuş olacaktır. Bu görevlerin dışındaki hizmetler de kar anlayışı ile hareket eden özel sektöre bırakılmalıdır (Erol, 1992, s. 147).

Klasik anlayış kamu harcamalarından daha çok özel sektörün ekonomideki rolü ve yeri üzerinde durmuştur. Minimal devlet anlayışının hâkim olduğu klasik ekol döneminde (1776-1930) kamu harcamalarının payı ülke ekonomileri içerisinde %5-15 düzeylerinde olmuştur (Taylor, 1999, s. 4).

Klasik yaklaşımın temsilcileri bu dönemde kamu harcamalarından ziyade daha çok kamu gelirleriyle ilgilenmişlerdir. Çünkü kamu gelirleri içerisinde önemli bir yer edinen vergiler, özel sektör üzerinde ya da seçkin kişiler üzerinde yük olarak görüldüğünden vergiler daha çok çalışmalara konu edinilmiştir. Bir diğer neden ise, devletin payının küçük olması ve liberal bir devlet (diğer adıyla bekçi devlet) anlayışının hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır (Stewart, 1980, s. 322).

Klasik anlayışa göre devlet, belirli hizmetleri yerine getirmekle yetinmelidir. Devletin özel sektöre öncü olması ve minimal devletin görevleri olan adalet, güvenlik ve diplomasi gibi temel görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Klasik anlayışın

kamu harcamaları hakkındaki ana yargısı ise" mümkün olduğunca az harcama" şeklindedir. Tarafsız devlet, liberal devlet, jandarma devlet, bekçi devlet ifadeleriyle şekillenen klasik anlayış ekonomiye devletin müdahale etmemesi gerektiği ve piyasada oluşacak aksaklığın yine piyasanın sahip olduğu doğal yapısı gereği kendiliğinden dengeye geleceği yönündedir. Eğer devlet ekonomiye müdahalede bulunur ise kişileri de cezalandırmış olacaktır. Çünkü müdahale etmek için gerekli finansmanı halktan toplanan vergiler ile yerine getirecektir. Bu yüzden kamu harcamalarının olabildiğince az olmasından yanadırlar (Yasa, 2017, s. 285).

Ayrıca klasikler devletin kamu harcamalarını artırarak israfı oluşturacağı ve böylece milli gelirde bir azalış meydana geleceği yönünde de görüşe sahiptirler. Bu anlamda Say, devleti başarısız bir girişimci ve başarısız bir üretici olarak gördüğünü ifade etmektedir (Say, 1971, s. 164).

1.4.2.1.Keynesyen Yaklaşımda Kamu Harcamaları

Klasik anlayışın temel ilkelerinin 1929 ekonomik buhranla birlikte ekonomide oluşan aksaklıklara cevap verememesiyle birlikte ekonomide modern anlayışın ilkeleri hâkim olmaya başlamıştır. Sahip olduğu özellikler sebebiyle klasik anlayıştan ayrılan Keynesyen anlayış, birtakım sosyal, hukuki ve iktisadi gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan 1929 krizi ve İngiltere'de yaşanan işsizliğin etkileriyle birlikte piyasanın görünmez el teorisi bu dönemin ekonomi dengesizliklerini gidermede başarısız olmuştur. Bu dönemde John Maynard Keynes, krizden kaynaklanan durgunluk sorununu çözmek amacıyla devlet müdahaleciliği anlayışını ortaya koymuştur (Braudel, 2006, s. 531). Klasik anlayışın büyük buhranla birlikte geçerliliğini yitirmesi devletin ekonomiye müdahalesini öngören Keynesyen politikaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu değişimi dile getiren Keynes liberalizmin yıprandığını ifade etmiştir. Keynesyen politikalar, devletin piyasada oluşan aksaklıkları gidermede sahip olduğu araçlarla müdahale etmesini öngörmektedir. Böylece piyasanın kendiliğinden dengeye geleceği yaklaşımı yerine müdahaleci devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bir ülkede cereyan eden krizlerin piyasaya bırakılması ve piyasanın bu krizi aşacağı anlayışı yerine devlet

müdahaleciliği anlayışı hâkimiyet kazanmıştır (Eğilmez, 2008, s. 60). Keynes, ekonomide oluşan dengesizlikleri talep yetersizliğine bağlamaktadır. Bu nedenle etkili bir talep politikası benimsenerek bu dengesizlikler giderilebilmektedir. Söz konusu dengesizlikleri gidermede, devletin rol aldığı bir anlayış hâkim olmuştur. Devlet sahip olduğu maliye politikası araçlarıyla bu dengesizlikleri giderebilir. Burada ortaya çıkan en önemli araç ise kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları eliyle devlet talebi canlandırabilir. Böylece ekonomi de dengeye kavuşmuş olacaktır (Arısoy, 2005, s. 66).

1.4.3. Monetarist Yaklaşımda Kamu Harcamaları

Friedman tarafından 1960 yılında ortaya atılan ve iktisadın ana belirleyicilerinin para politikasının olması gerektiği, iktisadi istikrarsızlıkların ana nedeni para arzındaki istikrarsızlıklardan kaynaklı olduğunu öne sürmektedir. Bundan dolayı Keynesyen yaklaşımın maliye politikası araçlarıyla enflasyon ve işsizlikle mücadelede görüşünü reddedip bu tür istikrarsızlık dönemlerinde para politikasının daha çok etkin olduğunu savunmaktadır (Demircan ve Ener, 2009, s. 120).

1973- 1974 yıllarında petrol fiyatlarında ortaya çıkan artışla beraber oluşan krizde petrol ürünleri talebi olan ülkeler derinden sarsılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam edegelen batı ülkelerinin gelişimi, birinci petrol şoku olarak değerlendirilen bu dönemden sonra sona ermiştir. Petrol kriziyle birlikte ortaya çıkan işsizlik, bütçe açıkları, dış açık ve yüksek enflasyon makroekonomik göstergelerin bozulmasına neden olmuştur. 1978-1979 yılında ikinci petrol krizinin yaşanmasıyla birlikte Keynesyen yaklaşımın geçerliliği tartışılmaya başlanmış ve yeni arayışlara başlanılmıştır. Bu dönemde Monetaristlerin, talebin yönlendirilmesini temel alan çözümleri ortaya koyan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Karaaslan, 1999, s. 48).

Monetarist görüş, parasal uyum olmadan saf bir mali genişlemenin kısa dönemde milli geliri artırıcı etkisinin olabileceğini ancak uzun dönemde, kamu harcamalarının özel yatırımların yerini alacağını ve özel yatırımları piyasadan dışlayacağını ve milli gelir üzerinde de bir baskı oluşacağını belirtmişlerdir. Monetaristler, devletin kamu harcamaları eliyle uzun dönemde ekonomiye zarar vereceğini iddia etmektedirler (Bakırtaş, 2001, s. 8). Ayrıca, Monetaristlerin maliye

politikasının yerine para politikası ile ekonomik istikrarı sağlamaya çalışması maliye politikası araçlarından biri olan kamu harcamalarını sınırlı bir düzeyde kalmasına neden olmuştur (Demircan ve Ener, 2009, s. 120). Ayrıca, artan kamu harcamalarının finansmanı için para arzının hükümetler tarafından gereksiz ve aşırı ölçüde artırılmasının enflasyon yaratarak ekonomide istikrarsızlığa neden olduğunu ileri süren Monetaristler bu n edenle para politikasının iktisadi sorunlara karşı daha etkili olduğunu savunmaktadırlar (Balaban, 2012, s.7).

1.4.4. Kamu Tercihi Yaklaşımda Kamu Harcamaları

Kamu Tercihi, kamusal karar alama sürecinin ekonomik analizini yapan bir teoridir. Özel mallara olan tercihler, piyasa ekonomisinin konusunu oluştururken, kamusal mallara olan tercihler Kamu Ekonomisi Teorisi'nin konusunu oluşturmaktadır. Kamu tercihi, kısaca kamu ekonomisini analiz eden bir araştırma alanıdır (Adaçay ve Islatince, 2013, s.251). Teorik temelleri 18. Yüzyılın başlarına kadar dayanmakla birlikte aslında gelişimi itibarı ile yeni bir disiplindir. Özelikle siyasal karar alma sürecinde oylama mekanizmasının matematiksel analizi ile ilgilenirler. Ayrıca, Kenneth Arrow sosyal seçimler bireysel değerler (1951), Duncan Black komiteler ve seçimler teorisi (1958) adlı çalışmaları modern kamu tercihi teorisinin temelini oluşturan çalışmalardır. Bunların dışında kamu tercihi alanında en önemli eseri 1962 yılında James M. Buchanan ve Gordon Tullock tarafından yazılan ve oybirliğinin hesabı, başlığını taşıyan eser olmuştur (Aktan, 2021).1960'lı yılardan itibaren piyasa başarısızlığı teorisine karşılık, kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisi geliştirilmiş ve devletin ekonomideki payının artması ile beraberinde ekonomik, sosyal ve siyasal bazı sorunlara neden olacağı savunulmuştur. Bu görüşün ilkelerinin gelişmesi noktasında 1986 Nobel İktisat Ödülü'nü alan James M. Buchanan'ın önemli katkıları olmuştur. Bu yaklaşımı benimseyenler özelikle ekonomide kamu harcamaları, bütçe açıkları ve borçlanma gibi konularda önemli olan sınır ve düzenlemelerin anayasada düzenlenmesi gerekliliğini ifade etmektedirler (Demircan ve Ener, 2009, s. 120).

1.4.5. Anayasal İktisat Yaklaşımında Kamu Harcamaları

Anayasal iktisat yaklaşımının kökeni sosyal sözleşme teorisi oluşturur. Sosyal sözleşme, toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplum içerisinde uyulması gerekli olan kuralları içeren informel kurallar üzerinde görüş birliğine varmalarını ifade eder. Ayrıca Anayasal iktisattın temellerini Kamu tercihi teorisi oluşturmaktadır. Kamu tercihi teorisi ikinci dünya savaşını takip eden 1940'lı ve 1950'li yıllara rastlarken, Anayasal iktisadın bir disiplin olarak doğuşu ve önem kazanması 1970'li yıllara dayanmaktadır (Aktan, 2021).

Anayasal iktisat kamu ekonomisinde ekonomik karar birimlerinin (siyasal iktidar, bürokrasi, seçmen ve çıkar grupları) tıpkı piyasa ekonomisindeki karar birimleri gibi rasyonel tercihlerde bulunduğunu ve temel amaçlarının özel çıkarlarını maksimize etmek olduğunu savunmaktadır. Bu politika – ekonomi ilişkisi dört politik grup ve dört ekonomik amaç şeklinde belirtilmektedir. Bunlar şu şekilde gösterilebilir (Adaçay ve Islatince, 2013, s.251);

- Yasal iktidarlar oy maksimizasyonu,
- Bürokrasi bütçe maksimizasyonu,
- Çıkar ve baskı grupları rant maksimizasyonu,
- Seçmenler ise fayda maksimizasyonunu gerçekleştirmek eğilimindedirler.

Özetle, kamusal tercihlerde amaç toplumsal çıkar ya da toplumsal yarar değil, özel tercihlerde olduğu gibi '*'özel çıkar maksimizasyonu* 'dur. Bu yaklaşıma göre siyasal iktidarların dolayısıyla devletin herhangi bir kamusal harcama yapması gerektiğinde bu harcamaların alt ve üst limitinin belirlenip anayasal normlarla sınırlandırılması üzerinde durmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ ARTIŞI VE EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. KAMU HARCAMALARI ARTIŞI VE GELİŞİMİ

2.1.1. Kamu Harcamaları Artışı Kavramı

Kamu harcamalarının artışı, ülkelerin kamu maliyesi içinde merak edilen önemli konular arasında yer almaktadır. Kamu harcamalarının artışının önemli olmasının nedeni, ülkelerde sunulan kamusal mal ve hizmetlerin düzeyi ve kalitesi hakkında bilgi vermesi ile kamu harcamalarının ülke ekonomisi içerisindeki büyüklüğünü göstermesindendir. Özelikle 1929 ekonomik buhranından sonra sosyal devlet anlayışının hızla yayılması ile kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkileri daha çok tartışılır hale gelmiştir (Mutluer vd., 2010, s. 108).

Kamu harcamaları dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere genelde iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda kamu harcamaları merkezi devlet örgütü ve yerel yönetimlerin harcamalarından oluşmaktadır. Geniş anlamda kamu harcaması kavramı ise merkezi devlet örgütü ve yerel yönetimler yanında kamu iktisadi kuruluşlarının, sosyal güvenlik kuruluşları gibi diğer kamu kurum ve kuruluşlarının harcamaları ile vergi harcamalarını ve kamu kuruluşlarına gerçekleştirilen yardımları kapsamaktadır (Arslan, 2002, s. 3).

Klasik ekolün önde gelen fikir adamlarından olan A. Smith, minimal devlet anlayışı gereği devletin kamu harcamalarının sınırlı tutması gerektiği üzerinde durmuştur. A. Smith'e göre kamu harcamaları kavramı üç temel amaç etrafında şekillenmektedir. Bu amaçlar güvenlik, adalet ve özel sektörün girmesinin mümkün olmadığı kamu yatırımlarını ifade etmektedir. A. Smith'in tanımı günümüzde kapsam olarak genişlemiştir. Bunlar, kamu düzeni, savunma, eğitim, ulaşım ve sağlık hizmetlerini kapsamaktadır (Heitger, 2001, s. 6). Sağlık ve eğitim yardımları dar anlamda yapılacak olan kamu harcamaları tanımlanmasında yer almayabilir çünkü söz konusu hizmetler günümüzde özel sektör eliyle de gerçekleştirilebilmektedir.

Kamu harcamalarının ortaya çıkışında sosyal ve ekonomik birtakım faktörler belirleyici olmuştur. Toplumsal talep ve beklentiler, piyasa başarısızlıkları, kaynak kullanımında etkinlik ve gelir dağılımında adaletin sağlanması bunlardan bazılardır (IMF, 2001, s. 17). Kamu harcamalarına yön veren bir ölçüde kamu ekonomisinin sınırları üzerinde de belirleyici olan piyasa başarısızlıklarından bazılar şunlardır. (Soubbotine ve Sheram, 2000, s. 63):

- Kamusal malların üretimindeki aksaklıklar (adalet, savunma, çevresel hizmetler, yol yapımı gibi).
- Pozitif dışsallık yaratan mal ve hizmetlerin üretimindeki aksaklıklar (kamusal sağlık ve eğitim gibi).
- Negatif dışsallık yaratan mal ve hizmetlerin piyasa tarafından aşırı arzı (Sigara ve alkol gibi).
- Doğal Monopol firmaların fiyat yüksekliği ve yetersiz arzı (su ve elektrik üretimindeki azlık ve pahalık gibi).
- Sosyal hizmet kaynaklarının yetersiz oluşu ve piyasanın buna olanak sunmaması (işsizlik güvencesinin olmayışı, sağlık ve maddi güvencenin olmayışı gibi).
- Piyasada oluşan asimetrik bilgi (gıda ürünleri ve sağlık ürünlerindeki kalite durumları gibi).

Piyasa başarısızlıkların oluşmasıyla birlikte devlet anlayışındaki değişimle birlikte kamu harcamaları kavramı genişlik kazanmış ve değişimden payını almıştır. Böylece jandarma devlet anlayışı yerine piyasaya müdahale eden devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte kamu harcamaları, devletin söz konusu politikalarını yansıtmada önemli bir araç haline gelmiştir (Yasa, 2017, s. 282).

Klasik anlayışın tanımladığı kamu harcaması kavramının kapsamının devlet anlayışındaki değişime bağlı olarak genişlediği söylenebilir. İlk başlarda kabul gören saf bir hukuki tanımın yerine günümüzde ekonomik boyutun öne çıkarıldığı tanımlamalar yapılmaktadır. Yeni anlayışa göre kamu harcamaları, genel yönetim başta olmak üzere bağlı tüm kamu tüzel kişileri ve yetki devri ile gerçekleştirilen kamu giderlerine verilen addır (Arslan, 2019, s. 2).

Kamu harcamalarının büyüklüğünü görebilmek bakımından maliye yazınında kabul gören en yaygın yöntem kamu harcamalarının/GSYH oranıdır. Kaynakların kamu ve özel kesim arasında nasıl bir kompozisyonla tahsis edildiğinin görülebilmesi bakımından önem taşıyan söz konusu gösterge ile ülkenin kamusal fonksiyonlarına ne kadar pay ayrıldığı da görülebilmektedir (Gwartney, Holcombe and Lawson, 1998, s. 165).

2.1.2. Kamu Harcamalarının Sınırı

Kamu harcamalarında meydana gelecek bir artışın üst sınırı milli gelirin tamamıdır. Vergilerle idare edilen bir bütçenin sınır kavramı bulunmaktadır. ABD'li iktisatçı Colin Clark vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının milli gelirin ¼ yani %25'ini aşmayacağını ifade etmiştir. Üst sınırın aşılması durumunda firmaların maliyetleri artar ve işçilerin çalışma istekleri sekteye uğrar ve böylece milli gelir de azalmış olur. Ancak söz konusu üst sınır birçok ülke tarafından aşılmasına rağmen beklenen sonuç gerçekleşmemiştir (Bulutoğlu, 2008, s. 200).

Gerçekleşen kamu harcamalarının üst sınırının ya da alt sınırının ne olduğuna dair bazı hipotezler bulunmaktadır. Bunlardan, Peacock-Wiseman sıçrama tezi hipotezinde, vergi mükellefleri üzerinden durum açıklanır. Politik karar vericilerin kamu harcama düzeyi konusundaki kararları, vergiler üzerinden kamu mal ve hizmetlerine olan talep ve gelirdeki artışa göre dönemsel değişim göstermektedir. Zamana bağlı olarak talep ve gelirdeki değişim beraberinde kamu harcamalarının da sınırını belirlemektedir. Ortaya çıkan son durumda toplumsal vergi yükü kamu harcamalarının da sınırını belirlemiş olmaktadır (Kaya, 2006, s. 27).

Genel anlamda kamu harcamalarının sınırı siyasal karar organları ve izledikleri politikalara göre şekillenmektedir. Kamuoyu kamu harcamalarının daha sınırlı olmasını istemekle birlikte kamu harcamalarının artışına neden olacak talep ve beklentilerden de vazgeçmemektedir (Kaya, 2006, s. 28).

2.1.3. Kamu Harcamalarının Tarihsel Süreç İçerindeki Gelişimi

19. yüzyılda klasik iktisatçıların minimal devlet tezlerinden dolayı, devletin rolü savunma, adalet ve genel yönetimle sınırlı olarak görülmüştür. 1870'li yıllarda sanayileşmiş birkaç ülkede kamu sektörünün payı %10 düzeylerindedir. Ancak I. Dünya savaşı esnasında savaşlara yapılan harcamaların vergi oranlarında artışla sonuçlanması ile kamu harcamalarında da artış yaşanmıştır. Savaş sonunda alınan yüksek vergilerde genel olarak sivil harcamaların finansmanı için kullanılmıştır. 1920'li yılların sonlarında ise birçok Avrupa ülkesi basit sosyal güvenlik sistemlerini oluşturmuşlardı (Uzay, 2002, s. 153).

1930'lu yıllar ise gelişmiş ülkeler açısından millileşme eğilimlerinin (devletçilik) yüksek olduğu ve bu duruma bağlı olarak devletin ekonomide payının yükseldiği dönemin başlangıcı olarak ifade edilmektedir. 1929 ekonomik buhranı sonucunda ekonomiler ciddi sorularla karşılaşmıştır. Dünya ekonomilerinde büyüme oranları düşmüş akabinde işsizlik ve geçim sıkıntıları gibi sosyo-ekonomik sorunlar ülkeleri zor duruma sokmuştur. Klasik anlayışın bu sorunlara cevap verememesi sonucunda yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Ülkelerin bu sorunların üstesinden gelebileceği anlayışını ortaya koyan John Maynard Keynes'in fikirleri (İstihdamın, Faizin ve Paranın Genel Teorisi adlı kitabıyla) kısa sürede kabul görmeye başlamış ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerde devletin ekonomideki payı artmıştır (Braudel, 2006, s. 530).

Keynesyen görüşün hâkim olduğu bu dönem, harcamalar ve gelir açısından ele alındığında, kamu harcamalarının çarpan etkisiyle devletin gelir kalemleri üzerinde de olumlu etkiler bıraktığı bir dönem olarak görülmektedir. Kamu harcamaları sayesinde birçok ülke resesyondan kurtulmuş ve ekonomik faaliyetler canlılık kazanmıştır. 1970'li yıllara geldiğinde ise dünya ekonomisinin daha yoğun bir piyasa merkezli eksene doğru yöneldiği görülmektedir. Söz konusu dönemdeki sorunlarla mücadelede Keynesyen politikaların yetersizliği ve yoğun kamu harcamalarının neden olduğu enflasyonist baskıların ilgili paradigma değişikliğinde belirleyici olduğu söylenebilir. Bu dönemde ortaya çıkan petrol krizleri de bu belirsizlikleri daha da artırarak, durgunluk ve enflasyonun bir arada yaşandığı stagflasyonu beraberinde getirmiştir

(Çeştepe ve Bilen, 2001, 55). Böylesi bir sürecin getirdiği yük ve oluşan performans düşüklüğü kamu kesiminin sınırlarının daraltılması tartışmalarına hız vermiş ve özelleştirme faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı bir dönemin başlangıcı söz konusu olmuştur. (Sarı, 2003, s. 26). Bu dönemde öncelik devletin ekonomik yapıdaki ağırlığını azaltmak daha çok eğitim, sağlık ve savunma gibi temel kamusal hizmetlerin sunumuna öncelik vermekti. Bu amaçla gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede daha önce devletleştirilen çok sayıda sanayi tesisinin özel sektöre devretmeye yönelik çalışmalar başlatıldı. Ancak bu dönemde yaşanan özelleştirme çabalarına rağmen özellikle gelişmiş ülkelerde kamu harcamalarının payında bir azalma söz konusu olmamıştır.

Kamu harcamalarındaki artışlarda belirleyici olan bazı hususlar bulunmaktadır. Kamu kaynaklarının özel sektör gibi etkin kullanılamaması, şeffaflık, saydamlık, hesap verilebilirlik gibi modern işletme anlayışında yer alan önceliklerin kamu kesiminde kullanılamaması verimsiz ve denetimsiz kamu harcama düzeylerini artırmıştır. Kamu finansman sorunlara yol açan böylesi bir işleyişte devlet daha fazla borçlanmakta, ürettiği malların fiyatlarını daha da yükseltmek zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak kamu harcamaları üzerinde baskı yaratan bu işleyiş daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir.

Kamu harcamalarının bir diğer artış nedeni, özellikle gelişmiş ülkelerde gerçekleşen transfer harcamalarındaki artıştır. Ekonomik gelişmişlik artıkça bireylerin sağlık, kültür ve eğitime olan talepleri artmaktadır. Bu süreçte sosyal güvelik içerikli diğer harcama kalemleri üzerindeki baskıların da artmasıyla kamu harcamaları hızla genişlemektedir. Böylece daha yüksek refah düzeyi talep ve beklentileri ilgili ülkeleri zorunlu olarak kamu harcamalarında artışa itmiştir.

Devlet fonksiyonlarında meydana gelen değişimler de kamu harcama düzeylerini artıran bir başka nedendir. Devletin ekonomik gücü artıkça daha önce gerçekleştirmediği yeni hizmet alanlarına girişmesi kamu harcamalarının artışına sebebiyet vermiştir (Sarı, 2000, s. 28). Ulaşım, telekomünikasyon ve enerji alanlarında gerçekleşen dönüşümlere birçok ülkede devlet öncülük etmiş önemli kamu yatırımları gerçekleştirmiştir.

Devletin fonksiyonlarındaki değişim, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık arz ettiğinden, kamu harcamalarındaki artış, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde de devletin ekonomideki rolünün artmasıyla birlikte kamu harcamalarındaki pay artış göstermiştir. Devletin ekonomi içerisindeki gücünün artmasıyla birlikte, kamu harcamaları üzerinden büyümenin daha kolay sağlanacağı varsayılmaktadır. Verimli alanlarda gerçekleştirilecek kamu harcamaları ile büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratılmaya çalışılmaktadır. Milli geliri pozitif yönde etkileyen kamu harcama setleri ile büyümeye de olumlu katkı sunulmaktadır (Sarı, 2003, s. 29).

2.2. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞINI AÇIKLAMAYA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Kamu harcamalarında meydana gelen artışların nedenlerini ortaya koymak amacıyla literatürde bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Aşağıda bunlar temel önermeleriyle açıklanmaktadır.

2.2.1. Wagner Hipotezi

1833 yılında Alman ekonomist Adolf Wagner, kamu harcamalarının zaman içerisinde yükseldiğine yönelik bir bakış açısı öne sürmüştür. Bu bakışa göre, bir ekonomide ilerleme esnasında kamu kesiminde yükselişler meydana gelmektedir. Kamu kesiminde meydana gelen bu yükselişler kamu harcamalarına etki ederek, kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca Wagner'e göre kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler kamu harcamalarının artmasında önemli bir etkiye sahiptir. Wagner'in öne sürdüğü bu etkiler, birçok metinde Wagner Yasası veya Wagner Hipotezi olarak dile getirilmektedir (Ulutük vd., 2016, s. 19).

Wagner, ekonomilerin büyüme seviyelerinde yaşanan artışla birlikte sosyo-ekonomi başlıklarının da gelişim göstereceğini ortaya koymuştur (Henrekson,1993). Yaşanan bu gelişmeler kültürel ve sosyal aktivitelerin artmasına neden olacak ve buna paralel olarak bireylerin kamudan hizmet beklentileri de yükselecektir (Güder vd.,

2016, s. 49). Wagner, kamu harcamalarında yaşanan artışı üç başlıkla ele almaktadır. Birincisi, kamusal işlemlerde meydana gelen artışlar. İkincisi, bireylerin gelirlerinde meydana gelen artışla birlikte sosyal ve kültürel aktivitelere yaptıkları harcamalar sonucunda meydana gelen artışlardır. Üçüncüsü ise, teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle yükselen ekonomilerde yaşanan artışlar olarak belirtilmiştir (Çetinkaya vd., 2017, s. 212).

Wagner'e göre kamu harcamalarında meydana gelen artış milli gelire göre daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu savunuya göre, kamu harcamalarında meydana gelen yükseliş ilk olarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Sonrasında kamu harcamalarındaki yükselişin devam etmesi durumunda ekonomik ilerleme üzerinde bir baskı söz konusu olabilecektir. Bundan dolayı Wagner, ekonomik büyümeyi en iyi seviyeye getirecek kamu harcaması seviyesinin yakalanması gerekliliği üzerinde durmuştur. Literatürde bu durum optimal kamu harcaması boyutu ya da kamu kesiminin optimal büyüklüğü şeklinde dile getirilmektedir (Pamuk ve Dündar, 2016, s. 25). Ayrıca bu yaklaşımda kamu harcamaları gelişmekte olan ekonomilerde toplumsal ilerlemenin bir sonucu olarak görülmektedir. Wagner, toplumsal gelişmelerin uzun dönemli değişikliklerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmiş, kısa dönemli değişikliklerde herhangi bir farklılığın bulunmadığını öne sürmüştür

2.2.2. Peacock-Wiseman Sıçrama Hipotezi

Adolf Wagner, kamu harcamalarının sürekli artışı teorisini uzun dönemli bir teori olarak ele almış ve kısa dönemli dalgalanmaları geri planda tutmuştur. Peacock ve Wiseman'a göre ise kamu harcamaları uzun vade de ve sürekli olarak artış göstermemektedir. Aksine kamu harcamaları, kamu gelirleriyle paralel bir şekilde artış göstermektedir. Bu doğrultuda kamu harcamalarında zaman içerisinde ve kısa dönemde ortaya çıkan artışlar ilk olarak T. Peacock- Jack Wiseman tarafından ortaya atılan ''Sıçrama Tezi'' ile açıklanmıştır (Edizdoğan vd. 2011, s. 56).

Sıçrama Tezi ya da Eşik Tezi olarak ifade edilen bu yaklaşım, İngiltere'de yapılan ampirik çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Bu yaklaşıma göre, kamu

harcamalarındaki artışın nedeni savaş sonrasında artan vergilerle birlikte artan kamu harcamalarıdır. Çünkü savaştan önce belli bir oranda olan vergiler savaş zamanında giderleri finanse edebilmek için artırılmaktadır. Ancak savaş sona erdiğinde artırılan vergilerin düşürülmediği, bu vergilerin savaşta zarar gören kentin imarı için kullanıldığı görülmüştür (Çelik, 2010, s. 12).

2.2.3. Baumol Maliyet Hastalığı Hipotezi

Baumol'a göre belediyeler tarafından yapılan kamu harcamaları teknolojik yenilikler kullanılmadığı için düşük bir verimlilik ortaya çıkarmaktadır. Sanayi üretiminden ziyade emek yoğun bir üretim yapan kamu sektöründe, verimlilik düşük ve maliyetler yüksektir. Bu yapısal sorun kamu harcamaları üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Baumol 'un görüşlerinden hareketle kamu harcamalarında verimliliğin sağlanmasının tek yolu emek yoğun üretiminin azaltılması bu alanlarda devletin sınırlarının daraltılmasıdır.

Devletin kamu hizmetleri için yaptığı harcamaların artışını Baumol teknolojinin ilerlemesinin hizmetler kesiminde yavaş olmasına bağlamaktadır. Kamu hizmetlerinin üretimindeki teknolojik geri kalma, bunların birim maliyetini diğer ürünlere kıyasla yükseltmektedir. Eğitim, sağlık, adalet gibi birçok kamu hizmetinin birim üretim maliyetleri makineleşme olanaksızlığından, diğer kesimlere kıyasla daha hızlı yükseltir. Bu da kamu harcamalarını görece hızlı artırmaktadır (Bulutoğlu, 2008, s.199). Başka bir deyişle Baumol kamu giderlerini verimlilik kriterine göre değerlendirmektedir. Ekonomik faaliyetleri sermaye yoğun ve emek yoğun biçiminde ayrıştırmaktadır. Emek yoğun faaliyetleri sermaye yoğun faaliyetlere göre daha az verimli olarak görmekte ve özel sektör sermaye yoğun teknolojik faaliyet sürdürürken kamu sektörü daha çok emek yoğun faaliyetler sürdürmektedir. Ayrıca özel sektör ve kamu sektöründe çalışanlara verilen ücretler birbirine yakındır. Verimlilik görece düşük olduğu halde ücretler özel sektörle aynı olduğundan kamu sektöründe birim maliyet reel olarak daha yüksek olmaktadır. Bu da kamu harcamalarının artışında belirleyici olmaktadır (Yüksel, 2020, s. 20).

2.2.4. Musgrave Kamu Harcamaları Hipotezi

Musgrave 1890-1948 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu harcamalarında meydana gelen artışlar üzerinde incelemeler yapmıştır. Yaptığı incelemeler sonucunda, savaşların yaşandığı dönemlerde kamu harcamalarında bir artışın yaşandığını gözlemlemiştir Savaşla ilgili yapılan harcamalar ayrı tutulduğu dönemlerde kamu harcamalarının milli gelire oranla istikrarlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Musgrave göre kamu harcamaları genel olarak milli gelire göre artan, sabit ya da azalan bir şekilde seyir izlemektedir (Edizdoğan vd,. 2011, s. 57).

R.A. Musgrave ve P.B. Musgrave 1989 yılında Wagner yasasının geçerliliğine ilişkin tartışmalardan hareket ederek kamu harcamalarının yalnız dolar düzeyinde artışlar üzerinden ifade edilmesinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. 1890-1987 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu harcamaları ile beraber fiyatlar genel düzeyi, nüfus ve GSMH'de da artışlar yaşanmıştır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde dolar bu süreçte 2000 kattan fazla artmış, ama kamu harcamalarının GSMH'ye oranı göz önüne alındığında 5,83 kat artışın gerçekleştiği görülmüştür (Akalın, 2017, s.30).

Musgrave göre kamu harcamaları üzerinde etkili olan bir başka unsur ülkelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık seviyeleridir. Buna göre kalkınmanın ilk başlarında özel sermaye yetersizliği kamu harcamalarının yönünün belirlenmesinde etkilidir. Fakat kalkış aşamasına gelindiğinde bu ağırlık hafifleyecek ve kamu harcamaları üzerindeki ağırlık ortadan kalkacaktır (Durmuş, 2006, s. 261). Dolayısıyla kamu harcamaları artışlarının bütün ülkeler için genel geçer kabul gören bir doğrultuda gerçekleşmeyeceği, gerçekleşen artışların ülkelerin ihtiyaçları ve kalkınmışlık aşamalarına göre farklılıklar barındıracağı ve kamu harcamalarının farklı alanlarda gerçekleşebileceği söylenebilir.

2.2.5. Buchanan Yaklaşımı

Buchanan politik davranışların kamu harcamaları üzerine etkilerini ele almaktadır. Buchanan'a göre, hükümetler mali aldanma olgusunu kullanarak bütçeler

üzerinde oynamalar yapabilmektedir. Böylece popülist politikalara daha fazla kaynak ayırarak politik kazanımlar elde etmek istemektedirler (Buchanan, 1999, s. 135).

Kamu tercihi teorisi J. Buchanan, G. Tullock, D. Black, A. Downs, W. A. Niskanen tarafından ortaya atılmış olan ve kamu harcamalarının artışını politikacı, bürokrat ve seçmen davranışlarıyla ortaya koymaya çalışan bir yaklaşımdır. Üç temel varsayımları vardır (Yüksel, 2020, s. 19);

Metodolojik Bireycilik: Teoriye göre, toplumda tüm ekonomik ve sosyal kararlar bireysel tercihlere göre belirlenmektedir. Bireysel olmayan organik kurumların bir tercihte bulunması söz konusu değildir. Devleti oluşturan kurumların kararları temelde birey tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Kamu Tercihi Teorisi, politikanın ekonomik analizini yaparken, bu ilkeden hareketle kamu ekonomisinde alınan kararların piyasa ekonomisinde olduğu gibi tamamen birey tercihlerine dayalı olarak gerçekleştiğini varsayar.

Rasyonalite: Ortodoks iktisat teorisi, tercihte bulunan bir bireyi "homo economicus" olarak ele alır. Çünkü birey yaptığı tercihte rasyonel bir davranış sergiler. Bu varsayıma göre birey, kişisel çıkarına öncelik verir ve yapacağı her tercih veya alacağı her karar sonucu elde edeceği her faydanın katlanacağı maliyetten çok olmasına, özen gösterir.

Politik Mübadele: Analiz politik süreci de bir tür mübadele olarak ele alınmış ve bu "catallaxy" kelimesiyle ifade etmiştir. Politik mübadeleci yaklaşım (catallaxy), bireylerin ekonomik ilişkilerde olduğu gibi politik ilişkilerde de kendi özel çıkarlarına göre hareket ettikleri şeklinde tanımlanabilir. Teoriye göre siyasal karar alma mekanizması, politik sürecin tarafları arasında gerçekleşen bir politik mübadeledir. Nasıl ki piyasada bireyler arasında alıcı ve satıcı olarak bir "piyasa mübadelesi" varsa, kamu ekonomisinde de toplumsal istek oluşumunda bir "politik mübadele" söz konusudur. Kamu Tercihi Teorisi, bu üç varsayıma dayanarak seçmenler ile politikacılar arasında bir oy ticaretinin olduğunu ve bunun kamu açıklarının artmasına yol açtığını ileri sürer.

2.2.6. Nisakanen Bürkokrasi Modeli

William Niskanen, kamu tercihi yaklaşımı çerçevesinde bürokrasinin sorunlarını ekonomik olarak ele alan ilk modern ekonomisttir. Niskanen'e göre tekel güce sahip olan bürokratlar görevde bulunduğu kurumların büyüme güdüleri nedeniyle hizmetlerini artırma eğilimi içerisine girerler. Bu durum sonucunda da kamu harcamalarında artış meydana gelmektedir (Bakırtaş, 1999, s. 139).

Niskanen bürokrasi modeli, bürokrasinin bütçe üzerindeki etkisinden dolayı harcamalarının artığını ifade etmektedir. Niskanen'e göre bürokratların daha fazla güç, prestij ve gelir sağlama arzusu kamu harcamalarının aratmasına neden olmaktadır. Hükümetin onların arzularına boyun eğmek zorunda kalması kamu harcamalarının armasına yol açmaktadır (Bilici ve Bilici, 2018, s.162).

2.2.7. Henry Carter Adams Yaklaşımı

Henry Carter Adams 1830-1890 yılları arasında belirlenmiş olan bazı ülkelerde kamu harcamalarının %360 oranında arttığını ampirik çalışmalar sonucunda ortaya koyarak Wagner yasasını destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Adams çalışmasında her ülkenin hizmetlerinin gelişiminin farklı olduğu ve bu farklılığa bağlı olarak kamu harcamalarının ülkeler arasında farklılık gösterebileceğini belirtmektedir (Akalın, 2017, s.33).

2.3. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENLERİ

1929 ekonomik buhranın sonra klasik anlayışın öngördüğü piyasanın görünmez el sayesinde işleyişine sorunsuzca devam edeceği varsayımı sekteye uğramıştır. I. Dünya savaşının yarattığı yıkım özel sektörün, emek piyasası ve ağır sanayinin yerini devletin doldurması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Devletin piyasada oluşan aksaklıkları gidermede rolü bu süreçle beraber başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaş'ının ardından ekonomide yaşanan yeniden toparlanma gayretleri ve

toplumsal talep ve beklentilerin artması ve çeşitlenmesi ekonomide devletin rolü ve büyüklüğünü giderek artmıştır (Kabaklarlı ve Er, 2014, s. 268).

Kamu harcamalarında meydana gelen artışları açıklamak amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Genel olarak kabul gören görüş devletin fonksiyonlarında meydana gelen değişimlerin hizmetleri çeşitlendirdiği yönündedir. Devlet sahip olduğu yeni sorumlulukları yerine getirmek amacıyla sürekli harcamalar gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Aşağıdaki kısımda kamu harcamalarındaki artışı açıklamaya çalışan yaklaşımları ele alınmaktadır.

Maliyecilerin üzerinde önemle durduğu kamu harcamalarındaki artışın nedenleri, literatürde iki temel başlık etrafında şekillenmektedir. Bu görüşler, görünüşte ve gerçekte artış yaklaşımlarıdır. Son dönemlerde bu görüşlerin dışında da yaklaşımlar ortaya atılmıştır (Aksoy, 2011, s. 106).

Harcama artışlarının görünürde ve gerçekte artış olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmesinin nedeni kamu hizmetinde arzında bir artışın yaşanıp yaşanmadığı ayrımıdır. Dolayısıyla gerçekleşen harcamaların karşılığında hizmette bir artış meydana geliyorsa bu gerçek artış nedeni, harcamada artış yaşanmasına rağmen hizmette bir artış meydana gelmiyorsa bu artışta görünürde bir artışı ifade ediyor demektir (Öner, 2018, s. 15).

2.3.1. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Kamu harcamalarında yaşanan artışa rağmen kamu hizmetlerinde herhangi bir artışın olmaması durumunda kamu harcamalarında görünüşte bir artış söz konusu demektir. Görünüşte artışın ortaya çıkartan durumlar şunlardır.

2.3.1.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması

Daha önceden belirli kamu hizmetleri bütçe dışında yapılırken, sonrasında bu hizmetlerin bütçeye dahil edilmesi ile bütçede görünmesi kamu harcamalarında nominal bir artışa sebebiyet vermiştir. Kamu ekonomisinde ayni ekonomiden nakdi ekonomiye geçişle birlikte kamu giderleri ile ilgili rakamlar büyümektedir. Daha

önceleri karşılığı ayni olarak ödenen kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili giderlerin, ekonomilerin gelişmesine bağlı olarak para ile ödenmesi, yani nakdi olarak finanse edilmesi, topluma sunulan hizmetlerin miktarında ya da boyutunda değişim olmasa da bütçede parasal anlamda bir artışı ortaya çıkarmaktadır (Aslıkara, 2019, s. 19).

2.3.1.2. Bütçe Usullerinin Değişmesi

Kamu harcamalarının görünüşteki nedenlerinden biri olarak öteden beri gelen faktörlerden biri de bütçe usullerindeki bazı değişikliklerdir. Eskiden beri bütçeler safi usule göre düzenlenir ve gelirler ile giderler bütçeye net olarak aktarılırdı. Fakat bütçelerin safi usule göre düzenlenmesi tekniği XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başına kadar devlet bütçesi tekniğine göre hazırlanmış bu tarihten sonra ise gayri safi usule göre düzenlenmeye başlamıştır. Gayrı safi usulün devlet bütçesinde teknik olarak yer almasından sonra, devlet bütçesinde yer alan kamu harcamaları tutarlarında, safi bütçe usulüne oranla bir artış meydana gelmiştir. Fakat bu artış, gerçek bir artışı değil görünürdeki artışı ifade etmektedir. Safi usulün (gider-gelir mahsup edilip net değer yazılması) bırakılıp yerine gayri safi bütçe usulünün (gelir-giderler olduğu gibi yazılır) uygulanmasıyla bütçede nominal bir artış yaşanmaktadır. Örneğin, 1000 TL'lik gelir, 2000 TL'lik bir gider olması durumunda eskiden bu (2000-1000=) 1000 TL olarak muhasebeleştirilmekteydi. Ancak gayri safi usule geçilmesiyle birlikte hizmet aynı olmasına rağmen harcama kaleminde nominal bir artış meydana gelmiştir (Nadaroğlu, 1983, s. 160).

2.3.1.3. Satın alma Gücünün (Para Değerinin) Düşmesi

Paranın satın alama değerinin düşmesi yani enflasyon, özelikle az gelişmiş olan ülkelerin karşılaşmış oldukları en büyük iktisadi sorunlardan biridir. Belirli bir zaman aralığında para birimi başına alınabilen mal ve hizmet miktarı daha sonraları aynı miktarda alınamadığı takdirde o ülke parasının değerinin düştüğü anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle devletin aynı birim mal ve hizmeti sunmak için öncekine göre daha fazla ödeme yani harcama yapmak mecburiyetinde kalmasıdır (Ağcakaya, 2003,

s.104-105). Paranın satın alma gücünde ortaya çıkan azalışlar, kamusal mal ve hizmetlerin gerçekleştirilmesi için katlanılması gereken harcamaların görünüşte yani nominal olarak artmasına neden olmaktadır (Akdoğan, 2012, s. 78).

Fiyatlarda meydana gelen artış sonucunda paranın satın alma gücünün düşmesi sonucunda yapılacak olan aynı hizmet için daha fazla paraya ihtiyaç duyulmaktadır. Bir televizyonun 2020 yılı fiyatı 2 bin TL iken, aynı televizyon 2021 yılında 3 bin TL'ye alınıyorsa aradaki fark görünüşteki artış durumudur. Çünkü televizyon adet olarak aynı kalmasına rağmen bu ürünün alınması için yapılması gereken harcama artmıştır.

2.3.1.4. Ülke Sınırlarının ve Nüfusunun Değişmesi

Kamu giderlerinin görünüşte artışında etkili olan bir faktör de ülke sınırlarının genişlemesidir. Ülke sınırlarının büyümesi; hali hazırda sunulan kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesinde herhangi bir artma olmamasına rağmen, sunulan hizmetler ve dolayısıyla katlanılan giderlerin artmasına neden olur. Hizmet götürülmesi ve yönetilmesi gereken alanların büyümesi sonucu, yapılan kamu giderlerinde de toplam olarak artış meydana çıkmaktadır. Ayrıca nüfus kompozisyonundaki değişme de kamu hizmetlerinin düzeyinde artışa neden olmaktadır (Akdoğan, 2009, s.78). Örneğin, nüfus artışı sonucunda devletin eğitim hizmetlerini yeterinde sunabilmesi için yeni sınıflar inşa etmesini ve bunları donatmasını gerektirir. Böylece devlet bu amaçları gerçekleştirmek için kamu harcamalarına daha fazla finansman ayırmak zorunda kalmaktadır (Mutluer vd., 2010, s.111).

2.3.2. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarındaki artış sunulan mal ve hizmet miktarında bir artışa neden oluyorsa kamu harcamalarının gerçekte artışı söz konusu olmaktadır. Gerçekte kamu harcamaları artışı kamu kesiminin sınırları üzerinde baskı yaratarak sosyal ve ekonomik yapı üzerinde daha kapsamlı etkiler yarattığından kamu harcamalarının gerçekte artış nedenleri üzerinde daha yoğun durulmaktadır.

2.3.2.1. Ekonomik Nedenler

1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında, devletler ekonomik yaşamda önemli rol oynamaya başlamışlardır. Düşen talebi karşılamak işsizliği önlemek için, piyasaya borçlanarak para aktarmışlardır. Öte taraftan devletin bizzat ekonomik faaliyetlerin içerisine girmesi ile bazı mal ve hizmetleri üretir hale gelmiştir. Buna benzer şekilde ekonomi ve piyasaya yapılan müdahaleler kamu harcamalarının armasına neden olmuştur (Mutluer vd., 2010, s. 112). Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın ardından birçok ülkede refah devleti anlayışı kapsamında sosyal politikalara öncelik verilmesi buna bağlı olarak kamu harcama düzeylerinde de artışlara neden olmuştur. Bu genişleme ile kamu harcamalarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi giderek artmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından çok daha önemli hale gelen devletin sosyal ve iktisadi yükümlülükleri devleti genel ekonomik yapı içinde hem en büyük üretici hem de en büyük tüketici durumuna getirerek kamu harcamalarında önemli artışlara neden olmuştur (Kanca ve Bayrak, 2016, s.172).

Değişen dünya konjonktürü (sanayileşme, ulaşım ağının gelişimi, bireysel taleplerdeki değişimler, teknolojik ve kültürel gelişmeler) ile birlikte hizmetlerin niteliği ve çeşitliliğinde ortaya çıkan yenilikler beraberinde devlete farklı fonksiyonlar yüklemiştir. Sosyal refah devleti anlayışının hâkim olmasıyla birlikte eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve kültürel birtakım hizmetlere olan talep beraberinde kamu harcamalarında artışa neden olmuştur (Ağcakaya, 2003, s. 108).

Sosyal devlet anlayışının benimsenmesiyle birlikte devletin ekonomiye müdahalesi artmış ve kamu harcamaları da ekonomiye müdahalede önemli bir maliye politikası aracı haline gelmiştir. Devletin fonksiyonlarındaki artışın yarattığı bu durum beraberinde kamu harcamalarında artışa neden olmuştur. Bu anlamda devletler üretim, yatırım, istihdam, kaynak dağılımında etkinlik, gelir dağılımında adalet gibi makroekonomik yapıya ilişkin temel büyüklükleri kontrol etmek amacıyla da kamu harcamalarını bir politika aracı olarak kullanmaktadırlar (Akdemir ve İlgün, 2011, s. 179).

2.3.2.2. Teknolojideki Gelişmeler

Bireysel ve toplumsal düzeyde talep ve beklentiler giderek çeşitlenmiş ve artmıştır. Özellikle son yüzyılda ortaya çıkan beklentiler her alanda yaşamı kolaylaştıracak teknolojik yeniliklere yönelik olmuştur. Bu kapsamda söz konusu talep ve beklentilerin artması teknolojik buluşlara da yön vermiş bu alanda yeni yatırımların yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Devletlerin bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik altyapı çalışmaları ile kamu harcamalarında da önemli artışlar gözlemlenmiştir. Adolf Wagner kamu harcamalarında, gelirin artmasıyla birlikte bireylerin ihtiyaçlarının artmasının ve teknolojik yeniliklerin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak Wagner (1883) tarafından ortaya konan bu teori Wagner Hipotezi olarak belirtilmektedir (Çetinkaya vd, 2017, s. 212). Ülkeler sahip oldukları kıt kaynakları etkili ve verimli kullanarak üretimlerini arttırmaktadır. Teknolojik yenilikler de ülkelerin çok daha hızlı gelişmelerine katkı sunmaktadır. Bu nedenle ülkeler teknolojik yenilikleri sağlamak amacıyla Ar-Ge faaliyetlerine hız vermektedirler. Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamalar sonucunda kamu harcamaları da önemli ölçüde artış göstermektedir. Üretim kapasitelerinin daha da geliştirmek isteyen ülkeler teknoloji alanında önemli yatırımlar gerçekleştirerek kalkınma süreçlerine doğrudan yön vermektedirler (Aslıkara, 2019, s. 16).

Ülkeler uluslararası alanda rekabet edebilirliklerini artırmak amacıyla teknolojik yeniliklere ağırlık vermekte ar-ge, tasarım ve ürün geliştirme faaliyetlerine girişmektedirler. Küresel gelirden daha fazla pay almak isteyen ülkeler teknolojik yenilikler sayesinde sürekli bir gelişim halinde olmak isterler. Bu nedenle devletler kamu harcamaları kaleminde ar-ge, tasarım ve ürün geliştirme alanlarına önemli yatırımlar gerçekleştirmektedir. Teknolojik altyapıya olan ihtiyaç ülke ekonomilerinde ciddi maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Bilgisayar, telefon, internet ve motorlu araçların gelişmesi gibi teknolojik yenilikler beraberinde devlete yeni hizmet alanları yükleyerek daha fazla harcamada bulunmasını zorunlu kılmıştır (Ağcakaya, 2003, s. 107).

OECD ülkeleri içerisinde GSMH'nin artışına bağlı olarak 2000'li yıllardan sonra ortalama olarak %2 düzeyinde ar-ge harcamalarında artış yaşanmıştır. Gelişimin

daha fazla ve hızlı olduğu gelişmiş ülkeler teknolojik altyapının yüksek getirili geri dönüşlerini bildiklerinden teknolojinin gelişimi için gerekli olan harcamalara çok daha fazla kaynak ayırmaktadırlar (OECD, 2020, s. 1).

2.3.2.3. Sosyal Nedenler

Ekonomik koşullardaki değişimin yanında, toplum yapısında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Toplumun belirli bir eğitim düzeyine ulaştırılması amacıyla, ücretsiz eğitim ve öğretim hizmeti sunulması, kimsesiz ve düşkünlere, yaşlılara yönelik sosyal tesisler, sağlık tesisleri, dinlenme tesislerinin oluşturulması ve toplumun refah içerisinde yaşamını sürdürmesi bakımından gerçekleştirilen uygulamalar, kamu harcamalarının armasına neden olmuştur. Ayrıca, nüfus artışından kaynaklı ihtiyaç duyulan yeni mal ve hizmet sunumlarından dolayı da kamu harcamalarında artışa neden olmuştur (Akdoğan, 2009, s.80).

Kamu harcamalarının gerçekte artış nedenlerinden biri de ülkelerde görülen nüfus artışlarıdır. Her yeni doğan çocuk için, sağlık, barınma, gıda, eğitim gibi yeni hizmetlerin gerekliliği sonucunda devletler hizmet alanını geliştirmek zorunda kalmaktadır. Bu anlamda eğer devletler daha önce sunmadığı bir hizmet için harcama gerçekleştiriyorsa "genişliğine göre artış", aksi takdirde önceden sunmuş olduğu bir hizmetin kalitesini artırarak sunmasına da "yoğunluğuna artış" denilmektedir (Öner, 2019, s. 16). Ayrıca nüfusun şehirlerde artmaya başlaması, sanayileşmenin artması, ulaşım ihtiyacının karşılanması ile ilgili olarak çeşitli problemlerin doğmasına neden olmuştur. Özelikle insanların bir arada olmasının bir gereği olarak ortaya çıkan (su, temizlik, güvenlik, itfaiye gibi) hizmetlerin gerçekleştirilmesi harcama düzeylerinin armasına neden olmaktadır (Akdoğan, 2009, s. 81).

2.3.2.4. Askeri Nedenler

Savaşların yapıldığı dönemlerde kamu harcamaları savaş öncesi ve savaş esnasında önemli ölçüde artış göstermektedir. Peacock-Wiseman Sıçrama Hipotezi

yaklaşımında savaşın, kamu harcamalarında basamaklı bir artış ile sıçramaya neden olduğu ifade edilmektedir (Aslıklara, 2019, s. 17).

Savunma harcamaları, ülkelerin savaş hali, olası savaş hazırlıkları ya da sahip olduğu savunma ekipmanını geliştirmek için girişilen ekipman alımı, Ar-Ge ve üretim harcamalarını kapsamaktadır. Ülkeler arasında birinci ve ikinci dünya savaşından sonra savunma sanayisinde rekabet artmıştır. Bu nedenle savaşın olmadığı yıllarda beklenen durum savunma harcamalarında azalış iken bu durumun aksi durumlar ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler savunma harcamalarına önem vererek bütçeleri içerisinde savunma giderlerine önemli paylar ayırmaktadır (Taş, Örnek ve Aksoğan, 2013, s. 660). Bu durumu büyümenin bir lokomotifi olarak gören ülkeler de bulunmaktadır. Cappelen (vd.) 17 OECD ülkesini ele alarak yapmış olduğu çalışmada "gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamalarıyla büyüme sağladıkları" yönünde bulgular elde etmiştir. (Cappelen, Gleditsch ve Bjerkholt, 1984, s. 361).

Savunma harcamalarını bir etki-tepki olgusu olarak gören çalışmalar da bulunmaktadır. Bu görüşe göre ortaya çıkan etki ve tepki verme sonucunda ülkelerin savunma harcamalarında artış yaşanmaktadır. Örneğin, Hindistan savunma sanayisine ve harcamalarına ciddi yatırım gerçekleştirdiğinde Pakistan bunu bir tehlike olarak algılamış ve savunma harcamalarını artırmıştır (Berthelemy, McNamara ve Sen, 1994, s. 8).

2.3.2.5. Siyasi Nedenler

Siyasi nedenler, kamu harcamalarının gerçek artışında önemli bir rol oynar. Demokratik ülkelerde seçmenler, seçtikleri parti yönetimleri ve kişiler üzerinde oldukça etkili olurlar. Siyasi partilerde, seçmenlerini memnun etmek için onların istekleri doğrultusunda hareket ederler. Özelikle seçime yakın zamanlarda bu durum kendini daha fazla göstermektedir (Mutluer, 2010, s. 113). A. Downs, J.M. Buchanan, G. Tullock; devlet harcamaları ile ilgili olarak ''maksimizasyon'' yaklaşımını ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre, demokrasi ile yönetilen ülkelerde hükümetler kendi yaşam sürelerini uzatmak için, seçmenler de kendi gerçek gelirlerini artırmak için çaba içerisindedirler. Dolayısıyla, kamu harcamalarındaki artış ile seçmenlerin tercihlerini yönlendirmesi açısından pozitif bir ilişki mevcuttur (Akdoğan, 2009, s. 82).

2.4. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Klasik anlayış kamu harcamalarının olabildiğince sınırlı düzeyde yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. 1929 büyük buhranıyla birlikte klasik yaklaşımın bütün önermeleri terk edilmiş devleti ekonomik yapını en önemli süjesi gören Keynesyen yaklaşım ortaya çıkmıştır. Keynesyen yaklaşımla birlikte temelleri atılan maliye politikaları yıllar içinde makroekonomik yapıya yön veren temel politika araçlarına dönüşmüştür. Aşağıdaki kısımda kamu harcamalarının ekonomik yapı ve değişkenler üzerinde ne yönde ve derinlikte etkili olduğu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.4.1. Kamu Harcamaları ve Büyüme

Kamu harcamalarının büyüme üzerinde etkisini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları kamu harcamalarının büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşırken, diğerleri de kamu harcamalarındaki artışın büyümeyi olumsuz etkilediği yönündedir. Bunun yanında kamu harcamaları ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönünde sonuçlara da ulaşılmıştır (Uzay, 2002, s. 160).

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan literatür çalışmaları genel olarak Keynes ve Wagner perspektifinden konuya odaklanmaktadır. Keynesyen anlayışa göre, kamu harcamalarının artışı beraberinde ekonomik büyümeyi getirir. Keynes'e göre kamu harcamalarını artırılması, ekonomik büyüme, gelir dağılımında adalet ve ekonomik istikrar sağlamada önemli bir maliye politikası aracıdır. Bu nedenle kamu harcamalarında meydana gelen bir artışın büyümeye olumlu katkı sağlayacağı kabul edilmektedir (Samudram vd., 2008, s. 698).

Wagner ise, kamu harcamalarında meydana gelen artışın temel nedeninin büyümeden kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Kamu harcamalarını içsel bir faktör olarak ele alan ve bu durumu Wagner Yasası olarak ortaya koyan anlayışa göre, kişi başına düşen gelir seviyesi artıkça kamu harcamalarında da artış meydana gelmektedir. Böylece kişi başına düşen gelirde meydana gelen artış beraberinde kamusal mal ve hizmetlere olan talebi artırmaktadır. Wagner, büyümenin kamu harcamalarını artırmasında üç nedenin bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar; birincisi, devletin

sahip olduğu yönetici rolü sayesinde ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak istemesi, ikincisi, ekonominin büyümesiyle devletin, eğitim ve sağlık gibi kalkınma carilerini artırmaya çalışması, üçüncüsü ise, devletin özel sektörün gelişimini sağlayacak olan teknik altyapıya destek sunmak istemesidir (Mehrara vd., 2013, s. 77). Aslında Wagner'e göre, kamu harcamalarında meydana gelen artışın nedeni ülkelerin gelişmişlik seviyesiyle ilişkilendirilmektedir. Ülkelerde meydana gelen ekonomik büyüme ile kamusal mal ve hizmetlere olan talep artmaktadır. Böylece altyapı yatırımlarından, hukuk sistemine ve sosyo-ekonomik gelişmişliklere bağlı olarak kamu harcamalarında artış meydana gelmektedir (Arısoy, 2005b, s. 64). Ortaya çıkan bu değişimler kamu harcamalarının artışına neden olmakta, devlet tarafından sunulan mal ve hizmetlerde artış yaşanmaktadır.

Klasik ve Neoklasik anlayışı temsil edenler (Smith, Ricardo, Malthus-Marshall, Wicksell, Fisher, vd.), kamu harcamalarının ekonomik performansı olumsuz etkilediğini ve artan kamu harcamalarının büyümeyi düşürdüğünü iddia etmektedir. Devlet artan kamu harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla vergiyi artırmakta ya da borçlanmaya başvurmaktadır. Eğer vergi artışına gidilirse, ekonomide daralma ortaya çıkacak ve bireyler bundan psikolojik olarak etkilenecektir. Bu nedenle devlet borçlanmayı artırarak faizleri artırma yoluna gidecektir bunun sonucunda da özel sektör harcamaları azalarak piyasadan dışlanacaktır. Bunun sonucunda politikacılar özel sektörün daha etkin kullanabileceği kaynakları verimsiz ortamlara kullanarak kaynak israfına gitmiş olacaklardır (Mehrara vd., 2013, s. 77).

Grier ve Tullock 1989 yılında 113 ülkenin 31 yıllık verilerini analiz eden çalışmasında, kamu harcamalarındaki artış ile büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır (Grier ve Tullock, 1989, s. 270). Bose (vd.) 2007 yılında 30 ülkeyi kapsayan 1970-1990 dönemini ele alan çalışmasında, sermaye harcamalarının büyüme üzerinde pozitif bir etkide bulunduğu ve cari harcamaların da negatif bir ilişki yarattığı sonucuna varmıştır (Bose vd., 2007, s. 550). Yıldız ve Sarısoy 2012 yılında 17 OECD ülkesini ele alan ve 1990-2010 yıllarını kapsayan çalışmasında, Keynes ve Wagner anlayışı ile örtüşen sonuçlara varıldığı görülmektedir (Yıldız ve Sarısoy, 2012, s. 537). Kabaklarlı ve Er 2014 yılında yapmış oldukları 1930-2012 yıllarını kapsayan çalışmalarında, kısa dönemde meydana gelen ekonomik büyümenin kamu harcamalarında azalışa neden olduğu, ancak uzun dönemde kamu

harcamalarının Wagner yasasıyla örtüşür sonuçlar bıraktığı görülmektedir (Kabaklarlı ve Er, 2014, s. 280).

2.4.2. Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı

Devletin sunduğu hizmetlerden kimlerin faydalandığı ve bu hizmetlerin kimler tarafından finanse edildiğinin bilinmesi gelir dağılımı mülahazaları bakımından son derece önemlidir (Ürper, 2018, s. 40).

Devlet topladığı gelirleri harcamalar yoluyla yeniden dağıtarak gelir adaletsizliklerini en aza indirmek için çalışmaktadır. Devletin geri kalmış bir bölgeye yapacağı cari ya da yatırım harcamaları bölgeyi kalkındıracak ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasında önemli bir yol alınmış olacaktır. Geniş halk kesimlerinin ulaşacağı sağlık, eğitim ve ulaştırma gibi yatırımlar bu harcamalara örnek teşkil etmektedir (Erdem vd., 2015, s. 57). Harcamaların gelir dağılımında adaleti sağlaması için harcama alanlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çoğu zaman harcamanın yapılmasından daha çok harcamanın yapılacağı hedef kitlenin iyi belirlenmesi daha fazla önem taşımaktadır (Chu vd., 2000, s. 14).

Gelirin yeniden dağıtımında kamu harcamaları önemli bir araçtır. Bu aracın etkin ve doğru kullanılabilmesi için harcamaların gelir dağılımı mülahazalarında önde gelen mal ve hizmetlere yapılması ve bu mal ve hizmetlerden de ilgili hedef kitlenin ağırlıklı olarak faydalanabilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla, eğitim ve sağlık gibi mal ve hizmetlerin nitelikli ve yoğun sunumu önemsenirken, transfer harcamalarında da öncelik düşük gelir düzeylerine aktarılacak kaynaklardadır (Martinez-Vazquez, 2001, s. 31).

Gerçekleştirilen kamu harcamalarından daha düşük düzeyde gelire sahip kişiler faydalanıyorsa kamu harcamaları gelir dağılımında adaleti sağlamada önemli bir araç haline gelecektir. Savunma ve adalet gibi hizmetlere yapılan kamu harcamalarının kişilerin gelir dağılımlarına etkilerini belirlemek oldukça güçtür. Çünkü bu hizmetler topluma bir bütün olarak uygulanmaktadır. Bunun yanında bireylere karşılıksız olarak gerçekleştirilen harcamaların ise gelir dağılımında adaleti sağlamada büyük önemi bulunmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanına katılan kesimin hangi gelir

grubunda olduğunun önemi gelir dağılımında adaleti sağlaması açısından önem taşımaktadır. Örneğin, finansman dolaylı vergiler ile gerçekleştirilip ardından kamu harcamaları yapılıyorsa bu durum sonucunda gelir dağılımında adaletin sağlanmasının aksine daha büyük eşitsizliklerin ortaya çıkması olası bir durumdur (Ürper, 2018, s. 41).

2.4.3. Kamu Harcamaları ve Enflasyon

Devlet adalet, savunma, diplomasi, eğitim, sağlık gibi temel toplumsal talep ve beklentileri gerçekleştirmek üzere kamu harcaması yaparken büyüme ve kalkınma sürecine yön vermek üzere de birtakım harcamalar yapmaktadır (Erdem vd., 2015, s. 28). Devlet fonksiyonlarında meydana gelen artışa paralel olarak kamu harcamalarında da artış söz konusu olmaktadır.

Fiyatlar genel düzeyinde oluşan sürekli artış durumunu ifade eden enflasyon olgusu, birçok ülkede sorun olarak görülmektedir. Enflasyon olgusu ülkelerin sahip oldukları gelişmişlik durumlarına göre farklılık göstermektedir. Enflasyonun, talep, parasal, dışsal ve maliyet yönlü türleri bulunmaktadır. Kamu harcamalarındaki artış talebi canlandırırsa talep enflasyonu, para arzındaki artış parasal enflasyonu, dövize odaklı gelişen enflasyon dışsal enflasyonu ve girdilerdeki artışın maliyetlerin artışına sebebiyet vermesi durumunda ise maliyet enflasyonu ortaya çıkmaktadır (Özcan, 2014, s. 34).

Kamu harcamaları özellikle talep enflasyonu üzerinde etkide bulunabilmektedir. Kamu harcamalarında meydana gelen artış talebi canlandırarak toplam talepte artış yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Aksi durumda ise kamu harcamalarında azalışa gidilerek talep enflasyonunda düşüş politikaları benimsenebilmektedir. Bu yönüyle kamu harcamaları ekonomik istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir (Akkuş, 2010, s. 117).

Kamu harcamaları ile enflasyonla mücadele edilirken kamu harcamaları iktisadi istikrarın sağlanmasında bir araç olarak kullanmaktır. Bu husus kamu harcamalarının yarım asırdan bu yana kullanılan önemli fonksiyonlarından biridir. Günümüzde maliye politikası araçlarıyla enflasyona karşı mücadele verilmektedir.

İktisadi istikrarın sağlanmasında kamu harcamalarının fonksiyonları aşağıdaki noktalar etrafından toplanabilir (Türk, 2001, s.110);

- Ekonomide enflasyon hüküm sürdüğü zaman toplam talebi tam çalışma seviyesindeki toplam arzla dengelemek,
- Ekonomi tam çalışma seviyesinde dengede ise, bu dengeyi korumak,
- Ekonomi deflasyon içinde bulunuyorsa toplam talebi ekonominin tam çalışma düzeyinde ürettiği mal ve hizmetleri emecek hale getirmek.

Enflasyon ile mücadelede kamu harcamaları politikasının başarısı aynı zamanda kamu harcamalarının finansman şekliyle de yakından alakalıdır. Kamu harcamalarının finansmanı artan oranlı vergilerle, azalan oranlı vergilerle, halka ve bankalara karşı borçlanma yolu ile ve nihayet merkez bankası borçlanmasıyla finanse edilebilir. Ortaya çıkacak başarı düzeyi finansman türlerine göre değişiklik gösterebilecektir (Türk, 2001, s.13-14).

2.4.4. Kamu Harcamaları ve İstihdam

İstihdam, işgücünün çalışması ve çalıştırılması olarak ifade edilmektedir. Geniş anlamda ise, üretim faktörlerinin üretim sürecindeki kullanım düzeyleri olarak tanımlanmaktadır. Gelişmekte olan birçok ülkenin sosyo-ekonomik birçok sorununun temelini işsizlik olgusu oluşturmaktadır. Bu nedenle ülkeler işsizliği en aza indirmek amacıyla en uygun politikalar uygulamak isterler. İşsizliğin giderilmesinde uygulanan yollardan biri maliye politikası araçlarından kamu harcamalarını harekete geçirerek toplam talepte artış yaratarak yeni istihdam alanları oluşturmaktır (Kaya vd., 2015, s. 84).

Ekonomideki üretim kapasitesinin artırılması amacıyla devlet kamu harcamaları ile hem yeni istihdam hem de özel sektörün üretim faaliyetlerini geliştirme yoluyla yeni iş imkanları yaratabilmektedir (Ağcakaya, 2003, s. 111). Söz konusu kamu harcamaları genellikle yatırım harcamaları ve sermaye transfer harcamaları üzerinden ekonomide canlanma sağlanmaya çalışılarak istihdam olanakları çeşitlendirilir.

Literatürde kamu harcamalarının istihdam üzerine doğrudan etkilerini ele alan çalışma bulunmamakla birlikte dolaylı etkileri ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Şahin ve Özenç'in 2007 yılında yaptığı ve 1988-2006 dönemi kamu harcamalarının makro büyüklükler üzerindeki etkisini ele alan çalışmalarına göre, azalan yatırım harcamalarından dolayı kamu harcamalarının işsizlik üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır (Şahin ve Özenç, 2007, s. 220). Yavuz'un 2010 yılında yaptığı çalışmada 1980'den sonra yatırım harcamalarının istihdam üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır (Yavuz, 2010, s. 98). Durkaya'nın 2012 yılında yaptığı çalışmada, kamu harcamaları ile durgunluk döneminde meydana gelen kamu harcamalarının istihdam üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu sonucuna varılmıştır (Durkaya, 2012, s. 125). Arewa 2013 yılında Nijerya için yapmış olduğu (1989-2011) çalışmasında kamu harcamalarının istihdam üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır (Arewa, 2013, s. 28).

2.4.5. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandıran Etkileri

Keynesyen görüşü savunanlar kamu harcamalarının basit bir tüketim harcaması olmadığını, belirlenen bir sektörde yapılan kamu harcamalarının diğer sektörler üzerinde de olumlu etki bıraktığını ileri sürmüşlerdir. Bu durum çarpan ve hızlandıran olarak tanımlanmaktadır. Çarpan, yatırımdaki bir artışın kaç kat büyüklükte bir gelir artışına yol açtığını gösteren ve sayısal olarak ifade edilen bir katsayıdır. Hızlandıran ise, tüketim malları talebindeki küçük değişimin üretim için gerekli yatırım malları talebinde meydana getirdiği değişimi ortaya koymaktadır (Akıncı, 2019, s. 2).

Keynes kamu harcamalarının etkilerinin klasiklerin öngördüğü gibi olmadığını yani gelir etkisinin olduğunu göstermeye çalışmıştır. Devletin kamu harcamaları ile yeni iş alanları yaratması beraberinde istihdamı da artıracaktır. İstihdamda ortaya çıkan artış talebin de canlanmasına neden olur. Talebin artması da beraberinde üretimi artırır. Böylece kamu harcamalarının neden olduğu 1 birimlik katkı sonucunda birkaç kat daha fazla etki ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu etki çarpan olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan kamu harcamaları nedeniyle ortaya çıkan talep artışı

artan talep miktarından daha fazla bir artışa neden olur. Bu duruma da kamu harcamalarının hızlandıran etkisi adı verilir. Devletin çarpan ve hızlandıran etkilerinde ortaya çıkardığı en önemli olgu kamu harcamalarının artırılması sonucunda bir sektörde ortaya çıkan etkinin diğer tüm sektörleri de canlandırdığı yönündendir. Desteklenen sektörün girdilerinin çeşitlilik arz etmesi ise çarpan ve hızlandıran etkilerini çok daha kapsamlı etkiler yaratmasına neden olacaktır (Eyskens, 1993, s. 6).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: 2000 SONRASI DÖNEM

Klasik anlayışın geçerliğini önemli ölçüde yitirdiği 1929 ekonomik buhranı sonrası birçok ülkede devlet piyasaya müdahalede bulunarak ekonomik işleyişteki sorunları azaltmıştır. Ekonominin devlet eliyle düzene girmesi sonucunda artık devlet kurumsal bir kimliğe ve işleyişe kavuşan maliye politikaları ile ekonominin birçok alanına müdahale etme gücüne ulaşmıştır. Ortaya çıkan yeni yapıda karma sistemin temel aktörü devlet olmuştur. Devletin gelişimine paralel olarak fonksiyonlarında da çeşitlilik görülmüş bu da devletin birçok alanda hizmet etmesine hatta mal üretmesine neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte birçok hizmeti, refahı ve sosyal güvenliği devletten alan insanlar daha çok talepte bulunarak devletin fonksiyonlarının çeşitlenerek artmasına neden olmuştur. Bu anlamda çalışmanın bu kısmında, yeni dönemde devletin ekonomide sahip olduğu payı bunun kamu harcamaları eliyle nasıl hizmete dönüştürüldüğü ve OECD ülkelerinde söz konusu kamu harcamalarının devletin ekonomideki rolüne nasıl etkide bulunduğu değerlendirilecektir.

3.1. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARI

Devletin iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisini yani büyüklüğünü gösteren en önemli gösterge kamu harcamalarıdır. Devlet, kendine özgü karar alma mekanizmaları ile hangi mal ve hizmetlerin ne düzeyde üreteceğine karar verir. Verilen bu kararların pratiğe geçirilmesi için yüklenilen maliyetler kamu harcamaları olarak ifade edilmektedir (Savaşan, 2019, s. 32).

Şekil 1'de Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından hazırlanan ve yayımlanan COFOG (The Classification of Functions of Government) fonksiyonel sınıflandırma yöntemi kullanılmıştır. COFOG uluslararası karşılaştırmaları sağlamak için bir standart sınıflandırma oluşturmaktadır. Ayrıca COFOG, hane halkı bireylerinin faydalanmasına göre kamu harcamalarını tanımlayan

1993 yılında oluşturulmuş Ulusal Hesap Sistemine (SNA) uygun olarak ulusal hesapların derlenmesinde kullanılmaktadır (World bank, 2012, s. 122).

OECD ülkelerinde kullanılan COFOG sistemine göre kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılması aşağıda gösterildiği gibi 10 başlık şeklinde yapılmaktadır (OECD, 2021).

- Genel Kamu Hizmetleri,
- Savunma Hizmetleri,
- Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri,
- Ekonomik İşler ve Hizmetler,
- Çevre Koruma Hizmetleri,
- İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri,
- Sağlık Hizmetleri,
- Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri,
- Eğitim Hizmetleri,
- Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri.

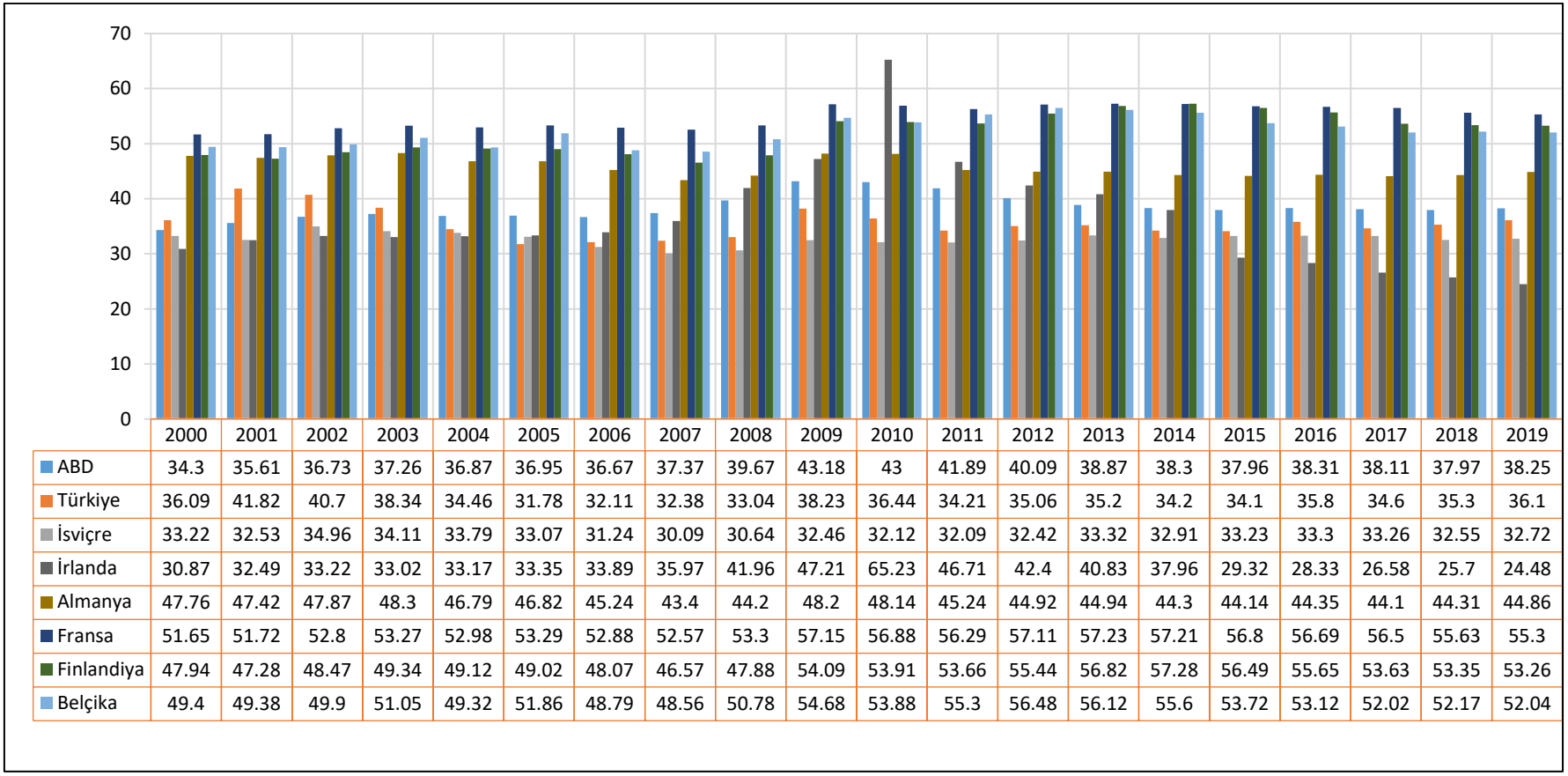
Şekil 1'de Türkiye ve OECD ülkelerinde genel kamu harcamalarının GSYH oranının 2000-2009 dönemindeki seyri görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere OECD ülkelerinde genel kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı %30'un üzerindedir. Şekil 1'e bakıldığında Türkiye'de kamu harcamalarının GSYH oranının birçok OECD ülkesine göre daha düşük seviyede olduğu görülmektedir. Türkiye 2000 yılında yaşamış olduğu ekonomik krizden dolayı genel kamu harcamaları 2001-2002 yıllarında 2000 yılına göre sırasıyla %5,73 ile %4,61 artış göstermiştir. Bu dönemde yapılan kamu harcamalarına bakıldığında personel ve diğer cari giderler toplam kamu harcamalarının %29,1'ini, yatırım harcamaları %5,3'ünü, transfer harcamaları ise %65,6'sı oluşturmaktadır. Transfer harcamalarının içerisinden de faiz ödemeleri %43 oranında yapılmıştır (Maliye Bakanlığı, 2003, s.76). Fakat ilerleyen yıllara bakıldığında oranların hızla azaldığı görülmektedir. 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve ardından tüm dünya ülkelerini etkileyen 2008 küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği Şekil 1'de görülmektedir. Ayrıca 2008 yılında Türkiye'de genel kamu harcamalarının GSYH oranı %33.04 seviyesindeyken 2009 yılında %5 oranında bir artışla %38,23 seviyesine yükselmiştir.

Bu yükselişin temel nedeni transfer harcamalarında yapılan artışlar olmuştur. Özelikle bu dönemde sosyal güvenlik harcamalarında ciddi artışlar olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 29). Ayrıca, ekonomik durgunluğu azaltmak ve ekonomik canlılığı artırmak için ekonomik büyümeye etki edecek kamu alt yapı yatırım harcamaları ve meslek edindirme kursları ve işsizlik sigortası ödemelerine yönelik harcamalar da artırılmıştır (Kazgan, 2012, s. 291-292).

OECD ülkelerinin genel kamu harcamalarının GSYH oranını gösteren Şekil 1'e bakıldığında kamu harcamalarında yıllar itibari ile sürekli olarak bir artış görülmektedir. Bu artışın temel nedeni gelişmiş olan ülke ekonomilerinde yaşayan bireylerin artan gelir düzeyi ile orantılı olarak devletten daha fazla kamu hizmeti almak istemesiyle açıklanmaktadır. Wagner tarafından ileri sürülen kamu harcamalarının sürekli artış kanunu ülkelerdeki kamu harcamalarının zamanla daha fazla artmasını sanayileşme ve kentleşme çabalarına yani kalkınma harcamalarına bağlamaktadır. Wagner kamu harcamalarını lüks mal olarak kabul etmekte ve geliri artan bireylerin kamu hizmetlerine olan talebinin gelirlerinden daha fazla artığını ifade etmektedir (Karaca, 2016, s. 266).

Şekil 1'e bakıldığında 2008 yılı ve sonrasında OECD ülkelerinde kamu harcamalarında ciddi artışların yaşandığı görülmektedir. 2008 yılı sonrasında en fazla kamu harcamaları artışı olan ülkelere bakıldığında ilk sırada gelen ülkelerden biri İrlanda olmuştur. İrlanda'nın 2010 yılında kamu harcama düzeyi GSYH'ye oranla %65,23 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre %17,65'lik söz konusu büyük artış İrlanda'yı OECD ülkelerinde dönemin en fazla kamu harcama artışı olan ülkelerden biri durumuna getirmiştir. İrlanda'yı, Yunanistan ve Slovenya takip etmiştir. Yunanistan bir önceki yıla göre %6'lık bir artışla GSYH'ye oranla kamu harcama düzeyini %62,73 seviyesine, Slovenya ise bir önceki yıla göre %12'lik bir artışla %60,27 seviyesine yükseltmiştir.

Şekil 1: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Genel Kamu Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ABD	34.3	35.61	36.73	37.26	36.87	36.95	36.67	37.37	39.67	43.18	43	41.89	40.09	38.87	38.3	37.96	38.31	38.11	37.97	38.25
Türkiye	36.09	41.82	40.7	38.34	34.46	31.78	32.11	32.38	33.04	38.23	36.44	34.21	35.06	35.2	34.2	34.1	35.8	34.6	35.3	36.1
İsviçre	33.22	32.53	34.96	34.11	33.79	33.07	31.24	30.09	30.64	32.46	32.12	32.09	32.42	33.32	32.91	33.23	33.3	33.26	32.55	32.72
İrlanda	30.87	32.49	33.22	33.02	33.17	33.35	33.89	35.97	41.96	47.21	65.23	46.71	42.4	40.83	37.96	29.32	28.33	26.58	25.7	24.48
Almanya	47.76	47.42	47.87	48.3	46.79	46.82	45.24	43.4	44.2	48.2	48.14	45.24	44.92	44.94	44.3	44.14	44.35	44.1	44.31	44.86
Fransa	51.65	51.72	52.8	53.27	52.98	53.29	52.88	52.57	53.3	57.15	56.88	56.29	57.11	57.23	57.21	56.8	56.69	56.5	55.63	55.3
Finlandiya	47.94	47.28	48.47	49.34	49.12	49.02	48.07	46.57	47.88	54.09	53.91	53.66	55.44	56.82	57.28	56.49	55.65	53.63	53.35	53.26
Belçika	49.4	49.38	49.9	51.05	49.32	51.86	48.79	48.56	50.78	54.68	53.88	55.3	56.48	56.12	55.6	53.72	53.12	52.02	52.17	52.04

Kaynak: https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart ve https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1594716589132-d3a64e97-2238, adreslerinden edinilmiştir.

OECD ülkelerinde kamu harcamalarının 2008 yılından sonra dramatik bir şekilde artmasında 2007 yılının ikinci yarısında ABD'de patlak veren ve 2008 yılının Eylül ayında Lehman Brothers'ın iflasıyla küresel nitelik kazanan finansal kriz belirleyici olmuştur. Ülkelerin uygulamaya koymuş olduğu mali konsolidasyon politikaları toplam talepte daralma meydan getirerek makro ekonomik istikrarın bozulmasına neden olmuştur. OECD ülkeleri söz konusu makroekonomik istikrarsızlıklarla mücadele etmek için maliye politikası araçlarından kamu harcamalarını aktif bir şekilde kullanmışlardır. Özelikle kamu harcamalarını artıran ülkeler sosyal refah harcamalarını, altyapı, sermaye, Ar-Ge, eğitim ve sağlık harcamalarını artırmışlar, düşük gelirlilere yönelik transferleri ve istihdamı destekleyici genişleyici maliye politikalarını öncelikli hale getirmişlerdir (Ulusoy, Akdemir ve Karakurt, 2013, s. 263).

3.2. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞI YAPILAN KAMU HARCAMALARIN BÜYÜKLÜĞÜ

Kamu harcamaları kamu kesiminin büyüklüğünün ölçülmesinde kullanılan temel ölçütlerden biridir. Ülkeler arası veya zamanlar arası karşılaştırmaların yanıltıcı olmaması için kişi başına düşen reel harcama rakamları kullanılmaktadır. Kişi başına düşen reel harcamalar kullanıldığında nüfusun harcamalar üzerindeki etkisi dikkate alınmış olmaktadır (Savaşan, 2019, s. 35). Böylece, ülkeler arasındaki karşılaştırmalar ve araştırmak istenilen ülkenin ekonomik performansı daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye yıllık geliri ile dünyanın en büyük on altıncı ekonomisine sahip olmasına rağmen kişi başına düşen gelir ve kamu harcamaları diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında daha geri sıralara düşmektedir. Oysa Türkiye'nin üçte bir nüfusuna sahip olan başka bir ülke kişi başına düşen gelir ve harcamalar ile Türkiye'den daha iyi performans gösterebilmektedir. Kişi başına düşen kamu harcaması aşağıda gösterildiği gibi formüle edilebilir

$$Kişi\ Başına\ Düşen\ Kamu\ Harcaması = \frac{\text{Genel Kamu Harcaması}}{\text{Toplam Nüfus}}$$

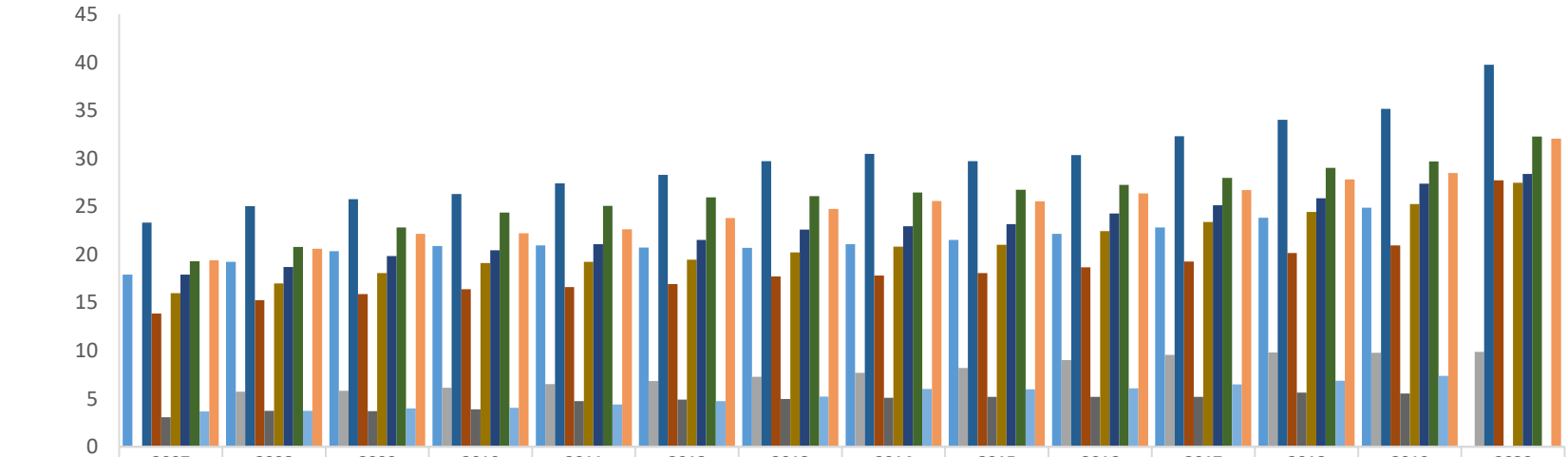
Şekil 2'de Türkiye ve OECD ülkelerinde kişi başı yapılan kamu harcamaları gösterilmektedir. Veriler OECD'nin veri sisteminden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2'ye göre OECD ülkelerinde kişi başına en fazla harcama yapan ülkelerin başında İskandinav ülkeleri Norveç ve Danimarka gelmektedir. Norveç 2007 yılında 23,318 dolar harcama yaparken 2020 yılında 16,433 dolarlık artışla 39,751 dolar seviyesine çıkarak %70 oranında bir artış gerçekleştirmiştir. Danimarka ise 2007 yılında 19,325 dolar kişi başına harcama yaparken 2020 yılında 12,982 dolarlık artışla kişi başına harcamasını 32,307 dolara çıkarmıştır bu da yaklaşık olarak %67'lik bir artışı ifade etmektedir.

Şekil 2'ye bakıldığında, OECD ülkelerinde İskandinav ülkelerinden sonra kişi başına en fazla harcamayı Avusturya yapmıştır. Avusturya 2007 yılında 19,394 dolar kişi başı kamu harcaması yaparken bu rakam 2020 yılında 12,681 dolarlık artışla 32,075 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Oransal olarak bakıldığında %70 oranında bir artış gerçekleştirilmiştir. Avusturya'nın ardından en fazla kişi başına harcama yapan ülkeler Almanya, Fransa, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık olmuştur.

Almanya 2007 yılında 15,976 dolar kişi başı kamu harcaması yaparken bu rakamı 2020 yılında 11,518 dolarlık artışla 27,494 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Oransal olarak bakıldığında %72'lik bir artış gerçekleştirilmiştir. Fransa'da 2007 yılında 17,918 dolar kişi başı kamu harcaması yapılırken bu rakam 2020 yılında 10,488 dolarlık artışla 28,406 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Oransal olarak bakıldığında %59'luk bir artış gerçekleştirilmiştir. ABD'de 2007 yılında 17,928 dolar kişi başı kamu harcaması yapılırken bu rakam 2019 yılında 6,957 dolarlık artışla 24,885 dolar seviyesinde çıkarılmıştır. Oransal olarak bakıldığında %39'luk bir artış yaşanmıştır

Şekil 2: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Kişi Başı Yapılan Harcama (Bin dolar/kişi): 2007 Sonrası Dönem.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ABD	17.928	19.239	20.346	20.892	20.946	20.737	20.697	21.094	21.534	22.162	22.826	23.84	24.885	
Türkiye		5.732	5.829	6.13	6.528	6.851	7.292	7.698	8.206	9.036	9.575	9.804	9.784	9.867
Norveç	23.318	25.043	25.762	26.311	27.428	28.303	29.734	30.477	29.742	30.365	32.331	34.034	35.176	39.751
OECD Ort.	13.863	15.263	15.896	16.391	16.637	16.926	17.741	17.822	18.086	18.666	19.268	20.164	20.949	27.732
Meksika	3.073	3.726	3.701	3.882	4.764	4.912	4.966	5.099	5.204	5.205	5.205	5.634	5.545	
Almanya	15.976	16.987	18.072	19.116	19.245	19.476	20.222	20.827	21.015	22.434	23.404	24.432	25.249	27.494
Fransa	17.918	18.709	19.838	20.443	21.08	21.52	22.621	22.968	23.19	24.293	25.133	25.879	27.381	28.406
Danimarka	19.325	20.811	22.819	24.393	25.059	25.969	26.092	26.452	26.75	27.272	27.982	29.044	29.699	32.307
Kolombiya	3.678	3.748	3.977	4.045	4.389	4.744	5.237	6.033	6	6.084	6.494	6.876	7.387	
Avusturya	19.394	20.606	22.176	22.221	22.633	23.803	24.758	25.593	25.536	26.37	26.714	27.819	28.487	32.075

Kaynak: https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm, adresinden edinilmiştir.

OECD ülkeleri içerisinde kişi başına düşen kamu harcamasının düşük olduğu ülkelerin başında Meksika ve Kolombiya gelmektedir. Meksika 2007 yılında kişi başına 3,073 dolar harcama yaparken 2019 yılında 2,472 dolarlık artışla kişi başına düşen kamu harcamalarını 5,545 dolara çıkarmıştır. Bu yaklaşık olarak %80'lik bir artışı ifade etmektedir. Kolombiya ise 2007 yılında 3,678 dolar kişi başına harcama yaparken 2019 yılında 3,709 dolarlık artış yaparak kişi başı kamu harcama düzeyini 7,387 dolar seviyesine yükseltmiştir. Kolombiya kişi başına kamu harcama düzeyini 12 yılda %101 oranında yükseltmiştir.

Türkiye 2008 yılında kişi başına 5,732 dolar harcama yaparken 2020 yılında 4,135 dolarlık bir artışla kişi başına düşen kamu harcamasını artırarak 9,867 dolar seviyesine yükseltmiştir. Türkiye yaklaşık olarak 12 yılda %72 oranında kişi başı kamu harcamalarını artırmıştır. Oransal olarak bakıldığında Türkiye Norveç, ABD, Fransa, Almanya, Danimarka gibi gelişmiş ülkelere göre kişi başı kamu harcama düzeyini daha fazla artırırken Meksika ve Kolombiya gibi gelişmekte olan ülkelere göre ise de kişi başı kamu harcama düzeyini daha düşük düzeyde artırabilmiştir.

3.3. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE FONKSİYONEL SINIFLANDIRMAYA GÖRE GENEL KAMU HARCAMALARININ ANALİZİ

3.3.1. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcamaları

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde milli gelirlerinden eğitim hizmetlerine ayrılan pay önemli bir göstergedir. Eğitim hizmetleri önemli olumlu dışsallıklar içermektedir. Bu kapsamda milli gelirden eğitim hizmetlerine ne denli fazla kaynak aktarılsa büyüme, kalkınma ve refah düzeyi o denli artacak ve fırsat eşitsizlikleri o denli azalacaktır (Ayrangöl ve Tekdere, 2009, s. 9).

Eğitim konusunda OECD ülkelerinin önemli bir kısmında temel öncelik; eğitim hizmetlerinin niteliğinin sürekli geliştirilmesi ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması üzerine yoğunlaşmıştır. Ülkelerin eğitim kurumlarına yatırım yapmasının temel gerekçeleri; ekonomik büyümeyi hızlandırmak, etkinlik ve verimliliği sağlamak,

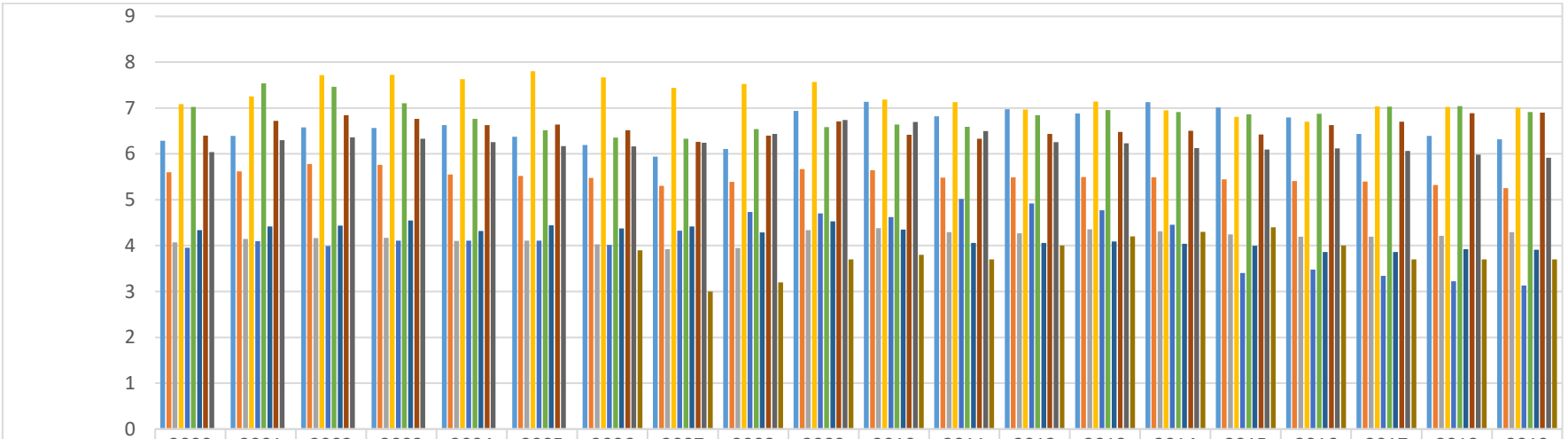
sosyal ve bireysel gelişime katkı sağlamak ve sosyal eşitsizliği azaltmak olarak vurgulanmaktadır. Söz konusu ülkelerde eğitim alanına özel kesiminin de yatırımlar yaptığı söylenebilse de eğitim alanında yapılan harcamaların büyük çoğunluğunun kamu kaynakları ile finanse edildiği görülmektedir. Bununla birlikte ekonomik yapının bozulduğu dönemlerde ilk bütçe kesintilerinin eğitim bütçelerinde olduğu söylenebilir (Aysu ve Bakırtaş, 2016, s.87).

Fonksiyonel sınıflandırma kamu harcamalarının işlevine göre yapıldığını gösteren bir sistemdir. Bu sınıflandırma sistemine göre Türkiye ve OECD ülkelerinde eğitim faaliyetleri sadece bir kurum/kuruluş tarafından değil bütün kamu kurumlarından yapılan harcamayı kapsamaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmaya göre genel kamu harcamaları içerisinde sadece eğitim harcamalarının GSYH'ye oranı aşağıda Şekil'3'te verilmiştir.

Şekil 3'e göre OECD ülkeleri içerisinde eğitime milli gelirden en fazla kaynak aktaran ülkeler sırasıyla İsrail, İzlanda, İsveç, Slovenya, ABD, Danimarka ve Belçika olarak görülmektedir. İsrail 2000 yılında GSYH'nin %7,0 oranında eğitim harcamalarına kaynak aktarırken 2019 yılında GSYH'nin %6,9 oranında kaynak aktarmıştır. İzlanda 2000 yılında GSYH'nin %7,0 oranında kaynak aktarırken 2019 yılında %7,0 oranında kaynak aktarmıştır. İsveç 2000 yılında %6,4 oranında bir kaynak aktarırken 2019 yılında %6,9 oranında eğitime kaynak aktarmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde birçok OECD ülkesinde eğitim harcamalarına aktarılan payın incelenen dönem boyunca aynı düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.

Şekil 3'te görüldüğü üzere OECD ülkelerinde eğitime en az harcama yapan ülke İrlanda'dır. İrlanda 2000 yılında GSYH'nin %3,9 oranında eğitim harcaması yaparken 2019 yılında bu oran %3,1'e düşmüştür. Türkiye'nin 2006-2019 yılları arasında genel kamu harcamaları içerisinde eğitim harcamalarına ayrılan pay GSYH'nin yaklaşık olarak %4'ü düzeyindedir. Türkiye OECD ülkeleri içinde İrlanda'dan sonra eğitim hizmetlerine en az kaynak aktaran ülke olarak görülmektedir. Türkiye'nin ardından İtalya ve Yunanistan da milli gelirden eğitime en az harcama yapan ülkeler olarak görülmektedir. İtalya 2000 yılında GSYH'nin %4,3 oranında eğitim harcaması yaparken 2019 yılında %3,9 oranında harcama yapmıştır.

Şekil 3: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Danimarka	6.288	6.395	6.576	6.567	6.63	6.376	6.191	5.941	6.106	6.936	7.132	6.819	6.972	6.883	7.127	7.01	6.795	6.438	6.394	6.32
Fransa	5.6	5.618	5.781	5.762	5.549	5.517	5.475	5.305	5.387	5.669	5.643	5.48	5.488	5.493	5.489	5.446	5.408	5.394	5.321	5.255
Almanya	4.068	4.147	4.163	4.171	4.101	4.107	4.025	3.922	3.945	4.34	4.38	4.295	4.266	4.355	4.311	4.247	4.197	4.194	4.211	4.296
İzlanda	7.086	7.253	7.718	7.723	7.631	7.803	7.669	7.44	7.522	7.569	7.183	7.128	6.967	7.143	6.95	6.804	6.699	7.034	7.023	7.002
İrlanda	3.955	4.096	3.993	4.106	4.105	4.106	4.012	4.326	4.736	4.701	4.624	5.018	4.917	4.77	4.454	3.4	3.475	3.343	3.225	3.13
İsrail	7.025	7.537	7.461	7.105	6.766	6.514	6.354	6.333	6.54	6.582	6.637	6.591	6.846	6.954	6.91	6.86	6.875	7.029	7.044	6.912
İtalya	4.336	4.417	4.439	4.545	4.32	4.444	4.373	4.42	4.286	4.529	4.347	4.061	4.056	4.087	4.039	3.998	3.858	3.861	3.92	3.909
İsveç	6.4	6.723	6.843	6.766	6.63	6.637	6.517	6.26	6.399	6.708	6.414	6.33	6.438	6.477	6.506	6.421	6.629	6.701	6.889	6.901
ABD	6.041	6.299	6.36	6.329	6.254	6.171	6.164	6.243	6.436	6.739	6.695	6.498	6.254	6.229	6.129	6.093	6.117	6.063	5.983	5.913
Türkiye							3.9	3	3.2	3.7	3.8	3.7	4	4.2	4.3	4.4	4	3.7	3.7	3.7

Kaynak: https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart ve https://www.sbb.gov.tr/ adresinden edinilmiştir

3.3.2. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Sağlık Harcamaları

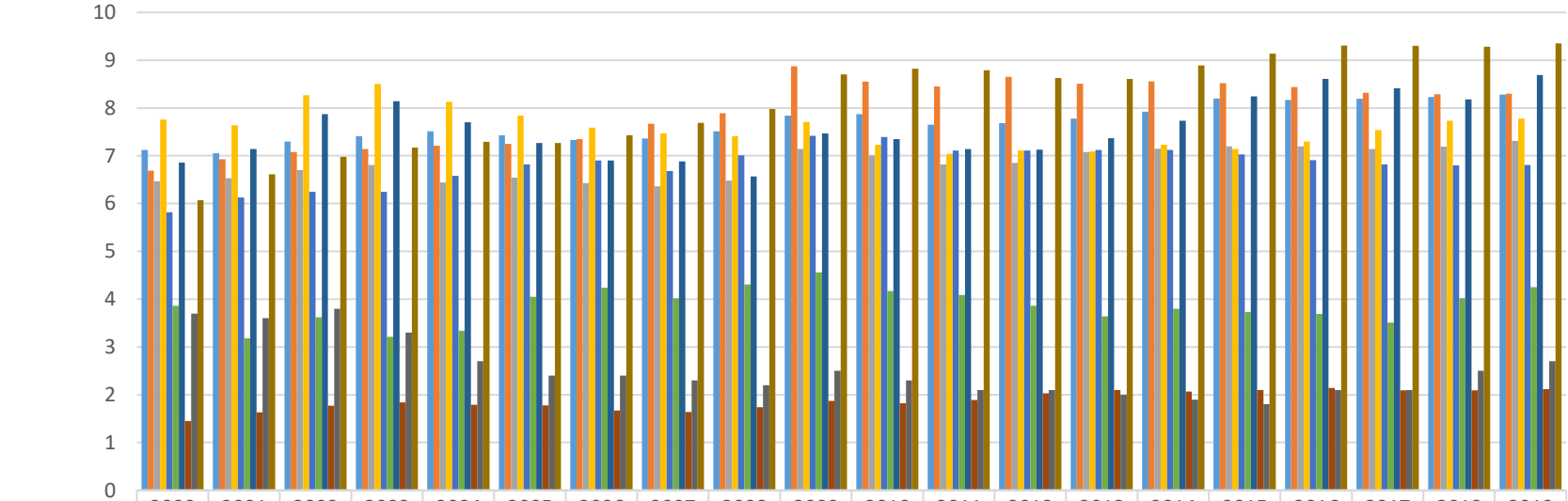
İnsani gelişimin sağlanmasında önemli bir unsur sağlık koşullarının iyileştirilmesidir. Bu noktada bir sermaye olarak nitelendirilebilen sağlık alanında yapılacak yatırımlar dolaylı olarak geliri artırabilir ve bunun sonucunda da ekonomik büyüme sağlanabilir. Başka bir ifade ile sağlık, beşerî ve fiziksel sermaye birikimi üzerindeki etkisi nedeniyle ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Sağlıklı bireylerin kendi bilgi ve becerilerini geliştirmek için daha yüksek bir motivasyona sahip olmaları nedeniyle daha verimli oldukları ifade edilebilir. Bireylerin gerek beden gerekse ruhen iyi olması için çok sektörlü bir koruyucu sağlık hizmetinin geliştirilmesi önemlidir. Sağlık hizmetlerine erişimin artırılması, sağlık sektöründe yer alan insan gücü niteliğinin artırılması, toplumun özellikle beslenme konusunda ve kronik hastalıklar konusunda bilinçlendirilmesinde kamu politikaları ve kamu bütçeleri üzerinden yapılacak yatırımlar son derece önemlidir (Aysu ve Bakırtaş, 2016, s. 90).

Fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu sağlık harcamaları, devlet tarafından yürütülen sağlık hizmetleri, hastane, klinik, ameliyathane oluşturulması ve yürütülmesi, halk sağlığı hizmetleri, ayakta tedavi hizmetleri, sağlık hizmeti sağlayanların lisanslanması, gibi hizmetler bu ana fonksiyona dâhil edilmektedir. (Maliye Bakanlığı, 2015, s. 5). Aşağıda Şekil 4'te Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde kamu sağlık harcamalarının GSYH'ye oranları verilmiştir.

OECD ülkelerinin kamu sağlık harcamalarına bakıldığında en fazla sağlık harcamasını sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, İzlanda, Avusturya, Danimarka ve Fransa'nın yapmış olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri içerisinde en düşük düzeyde kamu sağlık harcaması yapan ülkeler ise sırasıyla İsviçre, Türkiye, Kore ve Letonya'dır. ABD 2000 yılı GSYH'nin %6,0 oranında kamu sağlık harcaması yaparken 2019 yılında bu oranı %9,3 seviyesine yükseltmiştir. Norveç 2000 yılında GSYH'nin %6,8 oranında sağlık harcamasına yaparken 2019 yılında %8,6 seviyesine yükseltmiştir. İzlanda 2000 yılında %7,7 oranında bir sağlık harcaması yaparken 2019 yılında %7,7 oranında bir sağlık harcaması yapmıştır. Avusturya ise 2000 yılında sağlık harcamalarının GSYH oranı %7,2 oranındayken 2019 yılında bu oranı %8,2 seviyesine yükseltmiştir.

Şekil 4'e göre en düşük kamu harcaması yapan ülkelerden İsviçre 2000 yılında GSYH'nin %1,4 oranında bir harcama yaparken 2019 yılında bu oranı %2,1 seviyesine yükseltmiştir. İsviçre liberal düşünce sistemine sahip bir ülkedir. Bundan dolayı İsviçre'deki sağlık sistemi de liberal iktisadi işleyişin önceliklerine göre şekillenmiştir. Diğer bir ifadeyle ülkede serbest piyasanın hâkim olması sağlık sisteminde özel girişimlerin ağırlıkta olduğu devletin piyasada düzenleyici ve denetleyici bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır (Sönmez, 2007, s. 2113). Bundan dolayı OECD ülkeleri içerisinde İsviçre'de kamu sağlık harcamalarının payı azdır. Sağlık harcamalarında özel bireysel ödemenin payı, OECD ülkelerindeki toplam sağlık harcamalarına göre son derece yüksektir (OECD, 2017, s.1). Türkiye ise 2000 yılında GSYH'nin %3 oranında bir sağlık harcaması yaparken 2019 yılında bu oranı %3,5 seviyesine yükselmiştir. Genel olarak bakıldığında hem Türkiye hem de diğer OECD ülkeleri kamu sağlık harcamalarına milli gelirden ayrılan payları artırmışlardır. Ayrıca gelir seviyesi yüksek olan ülkelerin kamu sağlık harcamalarının daha yüksek olduğu Şekil 4'te görülmektedir.

Şekil 4: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avusturya	7.12	7.05	7.3	7.41	7.51	7.43	7.33	7.36	7.51	7.84	7.87	7.65	7.68	7.78	7.92	8.2	8.17	8.19	8.23	8.28
Danimarka	6.69	6.93	7.08	7.14	7.21	7.25	7.35	7.67	7.89	8.87	8.55	8.45	8.65	8.51	8.56	8.52	8.44	8.32	8.29	8.3
Almanya	6.47	6.53	6.7	6.81	6.44	6.54	6.43	6.36	6.48	7.14	7	6.82	6.85	7.08	7.15	7.2	7.2	7.14	7.19	7.31
İzlanda	7.76	7.64	8.27	8.5	8.13	7.84	7.59	7.47	7.41	7.71	7.23	7.04	7.11	7.09	7.23	7.14	7.3	7.54	7.73	7.78
İtalya	5.82	6.13	6.25	6.25	6.58	6.82	6.9	6.68	7.01	7.42	7.39	7.11	7.11	7.12	7.12	7.03	6.91	6.82	6.8	6.81
Letonya	3.86	3.18	3.62	3.21	3.34	4.05	4.24	4.02	4.31	4.56	4.17	4.09	3.86	3.64	3.8	3.73	3.69	3.51	4.02	4.25
Norveç	6.86	7.14	7.87	8.14	7.7	7.27	6.9	6.88	6.57	7.47	7.35	7.14	7.13	7.37	7.73	8.24	8.61	8.41	8.18	8.69
İsviçre	1.45	1.63	1.77	1.84	1.79	1.78	1.67	1.64	1.74	1.87	1.82	1.89	2.03	2.1	2.07	2.1	2.14	2.09	2.09	2.12
Türkiye	3.7	3.6	3.8	3.3	2.7	2.4	2.4	2.3	2.2	2.5	2.3	2.1	2.1	2	1.9	1.8	2.1	2.1	2.5	2.7
ABD	6.07	6.61	6.98	7.17	7.29	7.27	7.43	7.69	7.98	8.7	8.82	8.79	8.63	8.61	8.89	9.14	9.31	9.3	9.28	9.35

Kaynak: https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart, adresinden edinilmiştir

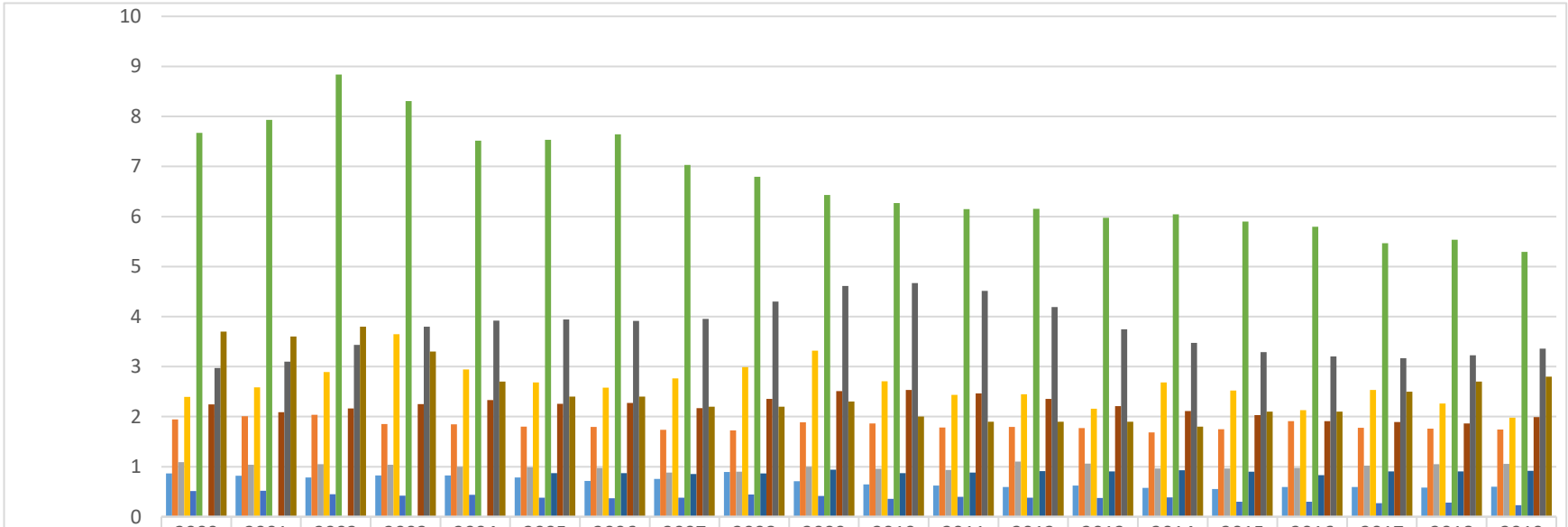
3.3.3. Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Savunma Harcamaları

Savunma hizmetleri devletin topluma sunduğu en eski ve en klasik hizmet grubu içerisinde yer almaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında devlet anlayışında meydana gelen gelişim ve değişimlere rağmen günümüzde bile savunma hizmetleri devlet tarafından topluma sunulması gereken son derece önemli bir hizmet türü olmaya devam etmektedir. Ayrıca savunma hizmetleri niteliği itibarı ile tam kamusal mal ve hizmetlere tipik bir örnek oluşturmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetler toplumu meydana getiren bütün bireyler tarafından birlikte ve eşit olarak tüketilen mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetlerin faydasından kimse dışlanamaz ve özel sektör tarafından sunulamayan mal ve hizmetlerdir (Tüğen, 1988, s. 286).

Savunma harcamaları ülkelerin anayasal düzenlerinin korunmasını, egemenlik ve ulusal varlıklarının devamlığını sağlayan en önemli kamusal harcamalardan birisidir. Savunma harcamaları ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan en önemli sorun, savunma harcamalarının tanımlanması ve kapsamının belirlenmesindeki güçlüklerdir. Genel olarak savunma harcamaları askeri personelin her türlü giderleri, makine ve teçhizat ile silah üretim veya ithalatı, bakım, onarım ve modernizasyonu gibi ülke savunmasına dönük harcamaları ifade etse de literatürde genel kabul görmüş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Savunma harcamaları için genel bir tanımlama yapmanın güçlüğüne rağmen her ülke savunma harcamalarının kapsamını kendi önceliklerine göre daraltmakta ya da genişletmektedir (Ertekin, 2020, s. 462).

Savunma harcamaları dar anlamda tanımlandığında, savunma hizmetine tahsis edilmiş askeri ve sivil personel ile ilgili harcamalar, ilgili araç ve gereçlerin (silah, ekipman vs.) üretimi ve satın alınması, söz konusu araç ve gereçlerin bakım ve onarım giderleri, bina vb. inşa faaliyetleri ve araştırma-geliştirme harcamaları dar anlamda savunma harcamaları olarak tanımlanabilir. Bu harcamalara ilave olarak bekçi, polis ve gümrük görevlileri gibi asker benzeri güçlere yapılan her türlü harcamalar ile sivil savunma, silah üretim ve depolama tesisleri, yabancı askeri organizasyonlara yapılan her türlü harcamaların toplamı ise geniş anlamda savunma harcamaları olarak kabul edilmektedir (Tüğen, 1988, s. 287).

Şekil 5: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Savunma Harcamalarının GSYH Oranı: 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avusturya	0.864	0.82	0.783	0.824	0.827	0.783	0.714	0.756	0.896	0.708	0.643	0.622	0.594	0.622	0.579	0.555	0.593	0.594	0.584	0.601
Fransa	1.942	2.011	2.037	1.855	1.848	1.803	1.792	1.734	1.723	1.887	1.866	1.784	1.796	1.772	1.683	1.751	1.912	1.775	1.758	1.74
Almanya	1.09	1.04	1.049	1.039	0.998	0.989	0.974	0.885	0.901	0.999	0.957	0.935	1.102	1.059	0.961	0.963	0.976	1.023	1.051	1.058
Yunanistan	2.394	2.583	2.889	3.646	2.945	2.684	2.578	2.766	2.992	3.319	2.708	2.437	2.447	2.16	2.682	2.523	2.127	2.532	2.265	1.979
İrlanda	0.514	0.52	0.447	0.419	0.44	0.381	0.371	0.378	0.444	0.417	0.356	0.399	0.382	0.373	0.385	0.297	0.302	0.269	0.284	0.231
İsrail	7.672	7.93	8.838	8.306	7.513	7.534	7.645	7.028	6.792	6.428	6.266	6.146	6.152	5.972	6.044	5.9	5.794	5.469	5.537	5.291
Japonya						0.873	0.868	0.852	0.866	0.941	0.869	0.883	0.913	0.906	0.931	0.898	0.831	0.908	0.908	0.916
İngiltere	2.244	2.088	2.163	2.253	2.333	2.259	2.272	2.172	2.352	2.511	2.534	2.462	2.357	2.21	2.112	2.029	1.911	1.891	1.866	1.992
ABD	2.973	3.101	3.432	3.8	3.918	3.94	3.912	3.951	4.302	4.611	4.67	4.514	4.191	3.745	3.476	3.287	3.203	3.171	3.226	3.361
Türkiye	3.7	3.6	3.8	3.3	2.7	2.4	2.4	2.2	2.2	2.3	2	1.9	1.9	1.9	1.8	2.1	2.1	2.5	2.7	2.8

Kaynak: Veriler https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart ve https://sipri.org/databases/milex, adreslerinden edinilmişti

Şekil 5'te görüldüğü üzere OECD ülkeleri içerisinde savunma harcamalarının GSYH oranı en fazla olan ülke İsrail'dir. Diğer bir ifade ile İsrail milli gelirden savunma harcamalarına en fazla pay ayıran ülke konumundadır. İsrail'den sonra ABD, Türkiye, Fransa, İngiltere ve Yunanistan da OECD ülkeleri içerisinde savunma harcamalarına GSYH'de en fazla pay ayıran ülkeler olarak görülmektedir. İsrail 2000 yılında savunma harcamaları için GSYH'nin %6,6 oranında pay ayırırken ABD'de meydana gelen 11 Eylül 2001 saldırısı sonrasında savunma harcamalarında artış yönlü bir politika izleyerek 2003 yılında %8,3 oranına yükseltmiştir. Ardından kademeli olarak İsrail savunma harcamalarında kısıntı yapıldığı görülmektedir. İsrail'in 2019 yılında GSYH içerisinde savunma harcamaları için ayırmış olduğu pay %5,2 seviyesindedir. İsrail 2000-2019 yılları arasında savunma harcamaları için ortalama %6,7 oranı ile diğer OECD ülkelerinin yapmış olduğu savunma harcamalarının yaklaşık olarak 3 katı kadar harcama yapmıştır.

Şekil 5'te ABD'nin savunma harcamalarına bakıldığında 2000 yılında GSYH'nin %2,9 oranında pay ayrılırken 2000 yılından 2010 yılına kadar sürekli olarak savunma harcamalarının artırıldığı görülürken 2010 yılında savunma harcamalarının GSYH'nin içerisindeki payının %4,6'ya yükseldiği ve 2000 yılına göre yaklaşık olarak %1,6 oranında artış gerçekleştiği görülmektedir. Bunun temel nedeni ABD'nin Özelikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra daha önceki savunma stratejisinden farklı bir strateji ve doktrin izleyerek savunma harcamalarında artış yönlü politikalar izlemeye çalışması olarak görülmektedir. Ayrıca ABD ile aynı dönemlerde ABD'nin müttefiki olan İngiltere'nin de savunma harcamalarını artırdığı görülmektedir. Fransa ise 2003-2008 döneminde yürürlüğe konulan ve kayda değer bir oranda savunma harcaması artışı öngören bir savunma tasarısını kabul ederek OECD ülkeleri içerisinde savunma harcamalarında artış yönlü politikalar izlemiştir (Ceyhan ve Asıloğulları, 2019, s.31). Türkiye savunma harcamaları için 2000 yılından 2004 yılına kadar ortalama GSYH'nin %3,6'sını ayırırken bu oran 2004 yılından sonra kademeli olarak düşüşe geçmiştir. Türkiye 2019 yılında savunma harcamaları için GSYH'nin %2,8 oranında bir pay ayırırken en az savunma harcamalarını 2010-2016 yılları arasında yapmıştır. 2010-2016 yılları arasında ortalama olarak GSYH'nin %1,9 oranında savunma harcamalarına pay ayrılmıştır. İngiltere savunma harcamalarının GSYH oranı 2000 yılında %2,2 oranındayken 2007 yılına kadar stabil bir harcama

yapılmıştır. Fakat 2008-2012 yılları arasında kısmen bir artış yaşandığı Şekil 5'te görülmektedir. İngiltere'nin 19 yılık verilerinin yer aldığı grafiğe bakıldığında kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payın en fazla olduğu yıl 2010 yılı olduğu ve %2,5'lik bir harcama yapıldığı görülmektedir. 2010 yılından sonra kademeli düşüşlerle İngiltere savunma harcamalarına ayırdığı pay GSYH'nin %1,9 oranına gerilediği görülmektedir.

Şekil 5'e bakıldığında OECD ülkeleri içerisinde en az savunma harcaması yapan ülkeler sırasıyla İrlanda, Japonya, İsviçre, Avusturya ve Almanya'dır. İrlanda 2000-2019 yılları arasında GSYH'nin içerisinde savunma harcamalarına ayırdığı pay ortalama %0,4 oranındadır. Almanya, 2000 yılında savunma harcamaları için GSYH'sinin %1,0 oranında kaynak aktarırken 2019 yılında %1,0 oranında kaynak aktarmıştır. Almanya'nın savunma harcamalarının GSYH oranı 2000-2019 yılları arasında dalgalanmalar göstermemiş stabil olarak ortalama %1 seviyesinde seyretmiştir. Fransa, savunma harcamalarının GSYH oranı 2000 yılında %1,9 oranındayken 2019 yılında %0,2 oranlık bir düşüş ile %1,7 seviyesine gerilemiştir. Şekil 5'e bakıldığında Fransa'nın savunma harcamalarının GSYH içerisindeki payının en fazla olduğu yıllar 2001-2002 yıllarında olduğu görülmektedir. 2001 yılında savunma harcamalarının GSYH içeresindeki payı %2,0 oranındayken 2002 yılında bu oran %2,1 seviyesine yükselmiştir. Japonya, OECD ülkeleri içerisinde en az savunma harcaması yapan ülkelerden biridir. Şekil 5'te görüldüğü üzere 2005 yılında savunma harcamalarının GSYH oranı %0,8 oranındayken 2019 yılında bu oranın %0,9 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Grafiğe bakıldığında Japonya'nın savunma harcamalarında çok değişiklik gözlenmemiş sert artış ve azalışlar görülmediği ortaya çıkmıştır.

3.4. TÜRKİYE VE SEÇİLİ OECD ÜLKELERİNDE YATIRIM, SOSYAL VE CARİ HARCAMALARININ GELİŞİMİ: 2000 SONRASI DÖNEM

3.4.1. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Yatırım Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem

Kamu yatırım harcamaları ekonomik üretkenliği ve ekonomik büyümeyi teşvik eden ve aynı zamanda toplumsal refaha da katkı sunan harcamalardır. Kamu yatırım harcamaları kapsamında ulaşım ve enerji altyapısı, bilişim teknolojileri, okul ve hastane binaları, savunma sistemleri harcamaları ve maddi olmayan duran varlıkların satın alınması gibi alanlara yapılan harcamalar yer almaktadır. (OECD, 2021, s.94).

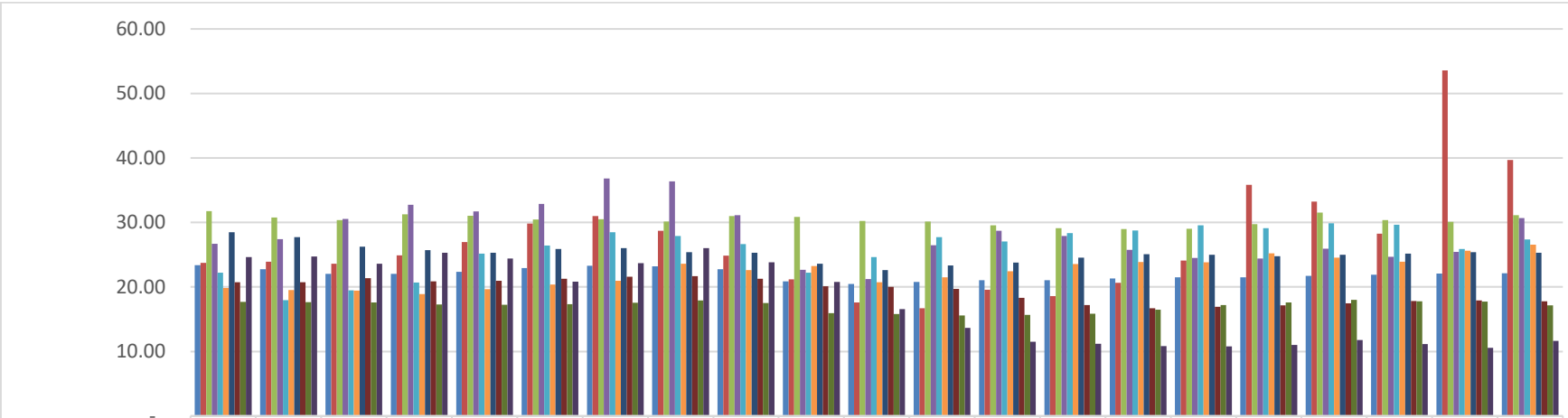
OECD ve Dünya Bankası verilerinde Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (Gross Fixed Capital Formation- GFCF) "Yatırım" olarak adlandırılmaktadır. Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (GFCF), üreticiler tarafından kendi kullanımları için üretimleri de dahil olmak üzere, üretilen varlıkların (ikinci el varlıkların satın alınması dahil) satın alınması, eksi elden çıkarmalar olarak ifade edilmektedir. İlgili varlıklar, bir yıldan uzun bir süre diğer mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılması amaçlanan varlıklarla ilgilidir. "Üretilmiş varlıklar" terimi ise yalnızca bir üretim sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan varlıkların dahil edildiği anlamına gelir. Bu nedenle, örneğin arazi ve doğal kaynakların satın alınmasına yatırıma dahil edilmemektedir. Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (GFCF) harcamaları, hane halkı harcamaları, kurumsal harcamalar ve genel kamu harcamalarından oluşmaktadır. Genel kamu harcamaları da tipik olarak teknolojik gelişime, savunma sanayine, ulaşım altyapısına, okul ve hastane gibi kamu binalarına yapılan harcamaları ifade etmektedir (OECD, 2022).

Şekil 6'da seçili OECD ülkelerinde Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (GFCF) harcamalarının GSYH içerisindeki paylarının 2000 sonrası dönemde gelişimi yer almaktadır. Şekil 6 incelendiğinde seçili OECD üyelerinin ortalama GFCF harcamalarının GSYH içerisindeki payı, 2020 yılında %23,3 oranındayken 2020 yılında %1,2 oranında bir düşüşle %22,1 oranına gerilediği görülmektedir. Son 20 yılda GFCF harcamalarının GSYH içerisindeki payında en fazla düşüşün 2008 yılında olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni ABD'de ortaya çıkan krizin küresel ekonomiyi olumsuz etkilemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Şekil 6'da görüldüğü üzere OECD ülkelerindeki yatırım oranı GSYH'nin yaklaşık olarak %22'sini

oluşturmaktadır. Birçok OECD ülkesi bu kaynak aktarımını kısmen AB yapısal fon desteklerinden sağlamaktadır. 2020 OECD verilerine bakıldığında GSYH'ye oranla kamu yatırım harcamalarının OECD ülkelerinde artığı görülmektedir (OECD, 2021, s. 94).

Şekil 6'ya bakıldığında 2020 yılı itibariyle GSYH içerisinde yatırım harcamalarına en fazla pay ayıran ülkenin %39,6 ile İrlanda olduğu görülmektedir. %31,1 ile Güney Kore en fazla kaynak ayıran ikinci ülkedir. İrlanda ve Güney Korenin ardından GSYH'sında yatırım için yoğun kaynak ayıran ülkeler sırasıyla Estonya ve Türkiye olmuştur. Estonya 2020 yılında GSYH'sının %30,6'sını yatırım harcaması olarak kullanırken Türkiye GSYH'sının %27,3'ünü yatırımlara aktarmıştır. Türkiye 2000 yılında yatırımlar için GSYH'sının %22,2 oranında bir kaynak aktarımı yaparken 2001 yılında yaşamış olduğu ekonomik krizden dolayı yatırım harcamalarında %4,2 oranında bir düşüş ile %17,9 seviyesine inmiştir. Daha sonra ekonomik krizi önlemeye yönelik tedbirler etkisini göstermiş ve 2008 yılına kadar yatırım harcamalarının GSYH içerisindeki payı sürekli artmıştır. 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ve birçok ülkeyi etkileyen küresel ekonomik kriz Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Şekil 6 incelendiğinde 2008 yılında Türkiye'deki yatırım harcamalarının GSYH içerisindeki payı %26,6 oranındayken 2008 küresel ekonomik krizden dolayı 2009 yılında %4,4'lük bir düşüşle %22,2 seviyesine gerilemiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde 2008 küresel ekonomik krize bağlı olarak OECD ülkelerinin tümünde yatırım harcamalarında bir düşüş yaşandığı söylenebilir. Yatırım harcamalarının GSYH içerisindeki payı en az olan ülkeler ise 2020 yılı itibariyle %11,6 oranıyla Yunanistan %17,1 ile İngiltere ve %17,7 ile İtalya olmuştur. Yunanistan, İngiltere ve İtalya'nın yatırım harcamalarının GSYH içersindeki payı itibariyle OECD ülkeleri ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Şekil 6: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Brüt Sermaye Oluşumunun GSYH İçerisindeki Payı 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OECD Üyeleri	23.39	22.73	22.02	22.04	22.37	22.91	23.29	23.20	22.77	20.87	20.45	20.78	21.06	21.04	21.32	21.51	21.50	21.74	21.90	22.07	22.14
İrlanda	23.74	23.94	23.59	24.91	26.95	29.83	30.99	28.71	24.84	21.16	17.58	16.69	19.57	18.59	20.63	24.10	35.81	33.25	28.24	53.59	39.68
Güney Kore	31.75	30.75	30.38	31.26	31.03	30.48	30.49	30.15	31.00	30.87	30.23	30.15	29.55	29.09	28.96	29.01	29.72	31.51	30.38	30.09	31.11
Estonya	26.69	27.43	30.56	32.76	31.72	32.86	36.80	36.39	31.13	22.68	21.23	26.46	28.71	27.90	25.74	24.49	24.43	25.92	24.70	25.43	30.68
Türkiye	22.21	17.95	19.47	20.68	25.18	26.41	28.47	27.89	26.65	22.23	24.64	27.74	27.06	28.35	28.75	29.55	29.11	29.86	29.66	25.88	27.38
Norveç	19.82	19.53	19.43	18.88	19.65	20.37	20.95	23.59	22.62	23.26	20.75	21.51	22.45	23.58	23.87	23.83	25.20	24.56	23.93	25.63	26.57
Japonya	28.49	27.73	26.26	25.71	25.32	25.90	26.04	25.41	25.29	23.62	22.62	23.35	23.77	24.56	25.08	24.97	24.76	25.01	25.19	25.38	25.30
İtalya	20.73	20.72	21.36	20.88	20.96	21.28	21.58	21.66	21.28	20.11	20.02	19.71	18.31	17.20	16.72	16.94	17.17	17.48	17.85	17.91	17.77
İngiltere	17.68	17.65	17.59	17.30	17.25	17.33	17.53	17.93	17.50	15.96	15.83	15.59	15.67	15.85	16.48	17.22	17.61	18.02	17.77	17.72	17.14
Yunanistan	24.64	24.74	23.60	25.32	24.40	20.83	23.69	26.01	23.81	20.79	16.56	13.68	11.53	11.20	10.83	10.77	11.01	11.79	11.15	10.58	11.66

Kaynak:https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.FTOT.ZS?end=2020&locations=OE-TR&most_recent_year_desc=true&start=2000 adreslerinden edinilmiştir.

3.4.2. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Sosyal Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem

Sosyal harcamaların önemli bir kısmı, nakit yardımlardan, doğrudan ayni mal ve hizmet sunumlarından ve sosyal amaçlarla yapılan vergi indirimlerinden oluşmaktadır. Sosyal yardımlar düşük gelirli hanelere, yaşlılara, engellilere, hastalara, işsizlere veya gençlere yönelik devletin yapmış olduğu harcamalardır. Sosyal yardım harcamaları, merkezi yönetimin sosyal harcamaları, sosyal güvenlik harcamaları ve yerel yönetimlerin sosyal harcamalarından oluşmaktadır. Ayrıca sosyal amaçlar için yapılan vergi indirimleri de sosyal yardımlar olarak sınıflandırılmaktadır (OECD, 2021).

Bir harcama kaleminin "sosyal harcama" olarak sınıflandırılabilmesinde faydanın bir veya daha fazla sosyal amaca yönelik olması ve yardımların sağlanmasını düzenleyen programların kişiler arası yeniden dağıtımı sağlayıcı nitelikte olması son derece önemlidir. OECD veri tabanında sosyal harcamalar dokuz ana harcama kalemi olarak sınıflandırılmıştır. Bu harcama kalemleri aşağıda yer aldığı gibi sıralanmıştır (Adema and Fron, 2019, s. 8);

- *Yaşlılık ile ilgili yardımlar;* emekli maaşları, erken emeklilik maaşları, yaşlılar için evde yardım ve konut hizmetleri,
- *Hayatta kalanlar için yardım;* emekli maaşları ve cenaze ödemeleri,
- *İş göremezlik ile ilgili yardımlar;* bakım hizmetleri, maluliyet yardımları, mesleki yaralanma ve kaza mevzuatından doğan yardımlar, çalışan hastalık ödemeleri,
- *Sağlık yardımları;* yatan ve ayakta hasta bakımı, tıbbi ürünler, önleme harcamaları,
- *Aile yardımları;* çocuk ödenekleri ve kredileri, çocuk bakımı desteği, izin sırasında gelir desteği, tek ebeveyn ödemeleri,
- *Aktif işgücü piyasası politika yardımları;* istihdam hizmetleri, eğitim, istihdam teşvikleri, engellilerin entegrasyonu, doğrudan iş yaratma ve işe başlama teşvikleri,

- *İşsizlik yardımları;* işsizlik tazminatı, işgücü piyasası nedenleriyle erken emeklilik yardımları,
- *Konut yardımları;* konut ödenekleri ve kira sübvansiyonları,
- *Diğer sosyal politika yardımları;* düşük gelirli hanelere kategorik olmayan nakit yardımlar ve/veya diğer sosyal hizmetler; örneğin, Hollanda'da adli yardım veya daha önce Amerika Birleşik Devletleri'nde Gıda Pulları olan Ek Beslenme Yardımı Programı (SNAP).

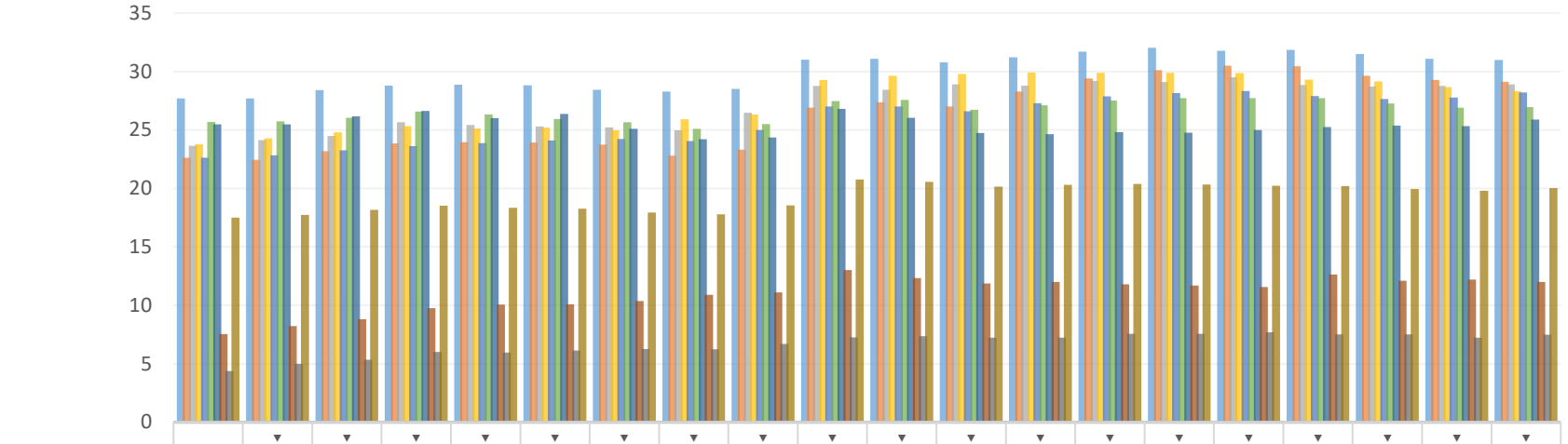
Şekil 7'de 2019 yılında sosyal harcamalarının GSYH oranı en yüksek ülkeler sırasıyla %30,1 ile Fransa, %29,1 ile Finlandiya, %28,9 ile Belçika ve %28,3 ile Danimarka olmuştur. Kamu sosyal harcamaların 2019 yıllı itibarı ile GSYH oranı en düşük olan ülkeler %7,6 ile Meksika, %11,9 ile Türkiye ve %11,4 ile de Şili olmuştur. Şekil 7'ye bakıldığında gelişmiş ülkelerde sosyal harcamaların gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde 2001-2017 arası GSYH'ye oranla sosyal harcamaların OECD ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Sosyal devlet anlayışı OECD ülkeleri arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Son on yılda (2009-2019), OECD ülkeleri genelinde ortalama kamu sosyal harcamaları GSYH'nin %20'sini oluşturmaktadır. Şekil 7'e bakıldığında Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya ve İtalya GSYH'lerinin dörtte birinden fazlasını kamu sosyal harcamalara kaynak olarak aktarırken, Fransa GSYH'nin %30'unun biraz üzerinde kamu sosyal harcamalarına kaynak aktarmıştır. Buna karşılık, Meksika ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamu sosyal harcamalarının GSYH'ye oranı %15'in altından kalmıştır. Ayrıca OECD genelinde ortalama GSYH'nin %7,8 oluşturan emeklilik harcamaları ve %5,6'sını oluşturan sağlık harcamaları kamu sosyal harcamalarının temel harcama kalemlerini oluşturmaktadır (OECD, 2020, s.1).

Sonuç olarak sosyal harcamaları yüksek olan ülkelerin aynı zamanda vergi gelirleri ve kamu harcamalarının da yüksek olduğu; fakat kamu harcaması yüksek olan ülkelerin sosyal harcamalarının mutlak surette yüksek olmadığı gözlenmektedir. Finlandiya, Danimarka, İsveç, Fransa, Belçika ve Avusturya kamu sosyal harcamalarının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer alırken Meksika, Kore, Şili,

Letonya ve Türkiye sosyal harcamaları en düşük olan ülkeler arasında yer almaktadır. OECD ülkelerinde sosyal harcamaların 2000-2015 döneminde arttığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'de, 2015 yılında, sosyal harcamalarında en yüksek payı sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarıyla eğitim harcamaları almışken en düşük payı diğer sosyal harcamalar, çevre koruma harcamaları ve dinlenme, kültür ve din hizmetleri harcamaları almıştır (Güler, 2018, s. 237).

Şekil 7: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Fransa	27.7	27.69	28.41	28.79	28.86	28.82	28.43	28.28	28.52	31.02	31.08	30.78	31.21	31.7	32.03	31.79	31.85	31.5	31.08	30.99
Finlandiya	22.62	22.44	23.19	23.84	23.95	23.93	23.74	22.81	23.32	26.9	27.36	27.02	28.29	29.4	30.12	30.51	30.45	29.63	29.27	29.13
Belçika	23.65	24.12	24.5	25.65	25.44	25.31	25.24	24.98	26.47	28.76	28.45	28.89	28.8	29.2	29.11	29.52	28.84	28.72	28.77	28.9
Danimarka	23.77	24.29	24.8	25.33	25.12	25.2	24.96	25.91	26.32	29.28	29.64	29.78	29.93	29.89	29.88	29.87	29.31	29.16	28.68	28.3
İtalya	22.64	22.84	23.27	23.61	23.87	24.11	24.23	24.05	24.99	27.02	27	26.61	27.29	27.89	28.16	28.33	27.91	27.64	27.77	28.2
Avusturya	25.69	25.75	26.05	26.58	26.33	25.95	25.66	25.09	25.52	27.47	27.56	26.74	27.11	27.52	27.73	27.73	27.72	27.26	26.91	26.95
Almanya	25.47	25.48	26.16	26.62	26.02	26.38	25.11	24.21	24.35	26.8	26.05	24.75	24.65	24.83	24.77	25	25.25	25.37	25.34	25.88
Türkiye	7.55	8.23	8.8	9.76	10.05	10.09	10.36	10.91	11.11	13.02	12.34	11.86	12	11.8	11.7	11.57	12.64	12.11	12.2	11.99
Meksika	4.39	4.99	5.35	6.02	5.95	6.14	6.26	6.25	6.7	7.26	7.37	7.22	7.24	7.57	7.57	7.68	7.5	7.5	7.24	7.48
OECD - Toplam	17.51	17.73	18.17	18.53	18.34	18.28	17.95	17.78	18.54	20.76	20.57	20.16	20.31	20.39	20.33	20.23	20.21	19.94	19.81	20.03

Kaynak **https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm#indicator-chart** adresinden edinilmiş

3.4.3. Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Cari Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı: 2000 Sonrası Dönem.

Cari harcamalar, kamu hizmeti sunmak için gerçekleştirilen, ele alınan dönemde milli hasılaya katkı yapan ve o dönemde tüketilen harcamalardır. Cari harcamalar içerisine üretimi arttırıcı etkisi olmayan ve faydası bir dönemle sınırlı sayılabilecek her tür harcama kalemi de girmektedir. Bu özelliği ile cari harcamalar özel kesimin tüketim harcamalarına benzer ve devletin üstlendiği görevlerin günlük devamını sağlayan harcamalardır (Yılmaz ve Susam, 2017, s. 412). Cari harcamalar genel olarak personel giderleri, yönetim giderleri, hizmet giderleri, kurum giderleri ve diğer cari yılda ortaya çıkan harcamaları kapsamaktadır. Aşağıda Şekil 8'de Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde 2000 sonrası dönemde cari harcamaların gelişimi verilmiştir.

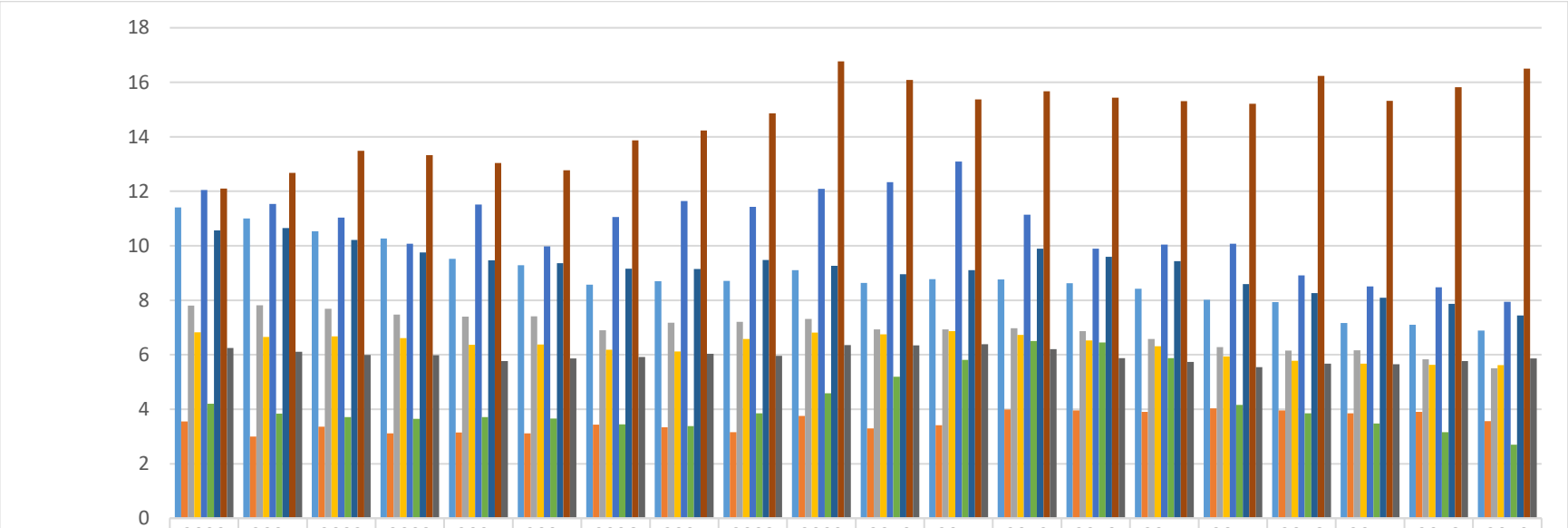
Şekil 8'e bakıldığında OECD ülkelerinde GSYH oranla cari harcama düzeyinin en fazla olduğu ülkelerin sırasıyla, Türkiye, Yunanistan, Macaristan, Finlandiya, Belçika, İzlanda ve İtalya olduğu görülmektedir. Cari harcamaların GSYH içerisindeki payları en düşük olan ülkeler ise sırasıyla İrlanda, Şili, Estonya, Japonya ve Litvanya'dır. Türkiye'de cari harcamaların GSYH içerisindeki payı 2000 yılında %12,1 düzeyindeyken 2019 yılına kadar sürekli artış göstererek 2019 yılında %16,5 düzeyine yükselmiştir.

Şekil 8 incelendiğinde İzlanda ve Yunanistan'ının da Türkiye gibi cari harcamalarının GSYH içerisindeki paylarının 2009 yılında artığı görülmektedir. 2009 yılında cari harcamalarının GSYH'ye oranı İzlanda'da %15,5, Yunanistan'da %11 düzeyine çıkmıştır. 2019 yılında ise söz konusu oran İzlanda'da %7,1, Macaristan'da %8,1 ve Yunanistan'da %7,9 düzeyimde gerçekleşmiştir. OECD ülkelerinde cari harcamaların GSYH oranı en düşük olan ülke İrlanda'dır. Bilindiği üzere İrlanda kamu sektörünün minimal olduğu ve serbest piyasa ekonomisinin çok yoğun uygulandığı bir ekonomik sisteme sahiptir. İrlanda'da 2000 yılında cari harcamaların GSYH içerisindeki payı %4,2 oranındayken 2012 yılında %6,4 seviyesine yükselmiştir. Ancak 2019 yılına gelindiğinde cari harcamaların GSYH içerisindeki payı %2,7 düzeyine gerilemiş ve OECD ülkelerinde cari harcamalara en düşük pay ayıran ülke

konuma gelmiştir. İrlanda'yı 2019 yılında GSYH'ye oranla cari harcama düzeyi %3 ile Şili ve %3,7 ile Japonya ve Litvanya izlemiştir.

Genel olarak bakıldığında OECD ülkelerinde 2000-2020 yılları arasında cari harcamaların GSYH içerisindeki paylarının 2000 yıllından 2019 yılına kadar düzenli olarak bir düşüş sergilediği görülmektedir. Fakat Şekil 8'de de görüldüğü üzere Türkiye'de 2000-2020 yılları arasında cari harcamaların GSYH içerisindeki paylarının 2000 yıllından 2019 yılına kadar düzenli olarak bir yükseliş sergilediği görülmektedir. Bunun temel nedeni kamuya sürekli personel alımıdır

Şekil 8: Türkiye ve Seçili OECD ülkelerinde Cari Harcamaların GSYH İçerisindeki Payı (%): 2000 Sonrası Dönem.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Belçika	11.41	11	10.53	10.27	9.52	9.29	8.57	8.7	8.71	9.11	8.64	8.77	8.76	8.63	8.42	8.02	7.93	7.17	7.1	6.89
Estonya	3.55	3	3.36	3.12	3.15	3.11	3.43	3.34	3.16	3.75	3.3	3.41	3.99	3.96	3.9	4.03	3.96	3.85	3.9	3.56
Fransa	7.8	7.82	7.69	7.47	7.4	7.41	6.9	7.18	7.21	7.31	6.93	6.93	6.97	6.87	6.58	6.28	6.15	6.16	5.83	5.5
Almanya	6.82	6.65	6.67	6.61	6.37	6.38	6.18	6.12	6.58	6.81	6.75	6.87	6.73	6.53	6.31	5.94	5.78	5.67	5.63	5.62
Yunanistan	12.05	11.54	11.03	10.07	11.51	9.98	11.05	11.64	11.43	12.09	12.33	13.09	11.14	9.89	10.04	10.07	8.91	8.51	8.48	7.94
İrlanda	4.2	3.84	3.71	3.65	3.71	3.66	3.45	3.38	3.85	4.59	5.19	5.81	6.5	6.45	5.88	4.16	3.85	3.48	3.16	2.7
İtalya	10.57	10.65	10.21	9.76	9.47	9.36	9.16	9.15	9.48	9.26	8.96	9.11	9.89	9.59	9.44	8.59	8.26	8.09	7.87	7.44
Türkiye	12.1	12.68	13.49	13.33	13.04	12.77	13.87	14.23	14.86	16.77	16.09	15.37	15.67	15.44	15.31	15.21	16.24	15.32	15.82	16.5
ABD	6.25	6.11	5.99	5.98	5.77	5.86	5.92	6.04	5.96	6.36	6.34	6.39	6.21	5.88	5.74	5.55	5.67	5.65	5.77	5.87

Kaynak: veriler https://data.oecd.org/ ve https://www.sbb.gov.tr/ adreslerinden edinilmiştir.

SONUÇ

Kamu harcamaları merkezi devlet örgütü ve yerel yönetimlerin harcamalarını, iktisadi devlet teşekkülleri ve sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarını ve vergi indirimleri ve muaflıklarını kapsamaktadır. Kamu harcamaları toplum yararına yapılan ve genelde kar maksimizasyonu yerine sosyal fayda maksimizasyonunu hedefleyen harcamalardır. Kamu harcamaları cari harcamalar, sosyal harcamalar ve yatırım harcamaları olmak üzere üç ana kategoride sınıflandırılmaktadır.

Kamu harcamalarının niteliği ve etkileri konusunda iktisadi yaklaşımlar arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Klasik iktisatçıların kamu harcamalarının ekonomik ve sosyal etkileri konusundaki analizleri çok sınırlı olmuştur. Zira klasik ekolün hakim olduğu dönemlerde kamu harcamaları kamu hizmetlerinin yapısı ve geçerli devlet anlayışından dolayı çok sınırlı olmuştur. Klasik iktisadi yaklaşımı benimseyen iktidarlar bırakınız yapsınlar ‘’laissez faire’’, bırakınız geçsinler ‘’laissez passer’’ temelli ekonomik politikalar izleyerek ülkenin sadece güvenlik, adalet sağlık ve eğitim hizmetleri ile sınırlandırılmışlardır. 20. yüzyılda özelikle ikinci dünya savaşından sonra klasik iktisadi anlayış yerini modern iktisadi yaklaşıma bırakmıştır. Modern iktisadi yaklaşımın kurucusu John Maynard Keynes tarafından geliştirilen yeni ekonomik model, kamu harcamalarının üretim, dağıtım, büyüme, gelir dağılımı ve istihdam üzerindeki etkisini analiz etmeye başlamıştır.

Modern iktisadi anlayışa göre, kamu harcamaları, toplam talebi artırmak ve böylece ekonomiyi durgunluktan çıkarmak için bir mali araç olarak kullanılabilir. Öte yandan, kamu harcamalarındaki değişiklik yoluyla, ekonomideki enflasyonu kontrol etmek için toplam talep yönetilebilir. Aynı zamanda kamu harcamaları, gelir dağılımını iyileştirmek, kaynakların tahsisini yönlendirmek ve milli gelir kompozisyonunu etkilemek için de kullanılabilir. Özelikle gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının rolü oldukça önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kamu harcama politikası, bu ülkelerde var olan kitlesel yoksulluğun azaltılmasında ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılmasında da yararlı bir rol oynamaktadır.

Klasik devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçiş ile devletin sosyal ve ekonomik yapıdaki yeri hızla genişlemiştir. Böylece kamu harcamalarında önemli artışlar

gözlemlenmiştir. Söz konusu kamu harcamaları artışları gerçek artışlar olduğu gibi görünüşte kamu harcamaları artışı şeklinde de olmuştur. Kamu harcamalarının artış nedenleri ile ilgili birçok teori de ortaya konulmuştur. Bu teorilerden bazıları Wagner hipotezi, Peacock-Wiseman Sıçrama Hipotezi, Musgrave'nın Kamu Harcamaları Yaklaşımı, Baumol Maliyet Hastalığı Hipotezi ve Buchanan tarafından modellenen Kamusal Tercihler Teorisidir.

Bu çalışmada Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde 2000-2020 dönemi kamu harcamalarının GSYH oranları, bireysel kamu harcamaları, eğitim, sağlık ve savunma harcamaları ile cari, sosyal ve yatırım harcamaları incelenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan OECD ülkelerindeki kamu harcama düzeylerine bakıldığında GSYH'ye oranla kamu harcamalarının büyüklüğünün %30 ile %70 aralığında değiştiği görülmektedir. Türkiye'de kamu harcamalarının GSYH oranı %33 ile %36 aralığında yer almaktadır. OECD ülkelerinin genel kamu harcamalarının GSYH oranı yıllar itibari ile sürekli olarak bir artış sergilemektedir. Bu artışın temel nedeni gelişmiş ülkelerde bireylerin artan gelir düzeyleri ile orantılı olarak devletten daha fazla kamu hizmeti almak istemesiyle açıklanabilir. Ayrıca, kamu harcamalarının zamanla daha fazla artmasını sanayileşme ve kentleşme çabaları ile yani kalkınma harcamaları ile ilişkilendirmek de mümkündür.

Türkiye OECD ülkeleri içerisinde gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Türkiye gibi Meksika, Şili, Kolombiya da gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Kişi başına kamu harcamaları sıralamasında en az harcama yapan ülkeler söz konusu ülkelerdir. Türkiye'de kişi başına yapılan harcama miktarı 2020 yılında 9.685 dolar seviyesinde iken İskandinav ülkelerinden Norveç'te 39.751 dolar, Avusturya da ise yaklaşık 33 bin dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

OECD ülkelerinde fonksiyonel sınıflandırmaya göre eğitim, savunma ve sağlık harcamalarına bakıldığında da gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göre ilgili kamu harcama kalemlerine daha fazla pay ayırdıkları görülmektedir. Özelikle savunma harcamaları alanında güvenlik sorunu yaşayan İsrail, ABD ve Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde en fazla kamu harcaması yapan ülkeler olmuştur. Öte yandan cari harcamalarda gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke ekonomilerine göre daha fazla harcama yaptığı görülürken, yatırım ve sosyal harcamalarda durum tam tersi olarak görülmüştür.

Sonuç olarak OECD ülkelerinde kamu harcamalarının son yirmi yılda sürekli olarak artığı görülmüştür. Özelikle finansal krizlerin olduğu dönemlerde kamu harcamalarındaki artışların olağan dönemlere göre daha fazla arttığı ortaya çıkmıştır. OECD ülkelerinde genel kamu harcamaları, bireysel kamu harcamaları, eğitim, sağlık, sosyal ve yatırım harcamalarına milli gelirden ayrılan pay gelişmiş olan ülkeler gelişmekte olan ülkelerden daha fazlayken; gelişmekte olan ülkelerin ise savunma ve ağırlıklı olarak personel giderlerinden oluşan cari harcamalarına ayrılan payın gelişmiş ülke ekonomilerinden daha fazla olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Adaçay, F.R., Islatince, H. (2013). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Bursa: Ekin Yayınları.

Adema, W. and Fron, P. (2019). The OECD SOCX manual 2019 edition a guide to the

Ağcakaya, S. (2003*). Kamu Maliyesine Giriş*. Karaman: Dizgi Ofset Matbaacılık.

Akdemir, T ve İlgün, M. F. (2011). Kamu borçlanması sınırlamalarının kamu harcamalarının bileşimi üzerine etkileri: Avrupa Birliği ülkelerine yönelik ampirik bir değerlendirme. *Maliye Dergisi, 160, 184-185*.

Akdoğan, A. (2009). *Kamu maliyesi*. Gazi kitabevi: Ankara.

Akıncı, A. (2019). Kamu ve özel tüketim harcamalarının hızlandıran etkisi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5(1), 1-9.*

Akkuş, E. (2010). Phillips eğrisi: Enflasyon-işsizlik değiş-tokuşu teorik bir inceleme. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/8835 adresinden edinilmiştir.*

Aksoy, Ş. (2011). *Kamu Maliyesi, Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri, Devlet Borçları-Bütçe, Maliye Polikası 4.bs*. Filiz kitabevi: İstanbul

Aktan, C.C. (2021). *Kamu Tercihi Teorisi* http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/kamu-tercihi.htm adresinden edinilmiştir.

Allen, R. and Tommasi, D. (2001*). Managing Public Expenditure A Reference Book for Transition Countries*. OECD. Managing Public Expenditure (oecd.org) adresinden edinilmiştir.

Arewa, A. (2013). Macroeconomic variables and the dynamic effect of public expenditure: long-term trend analysis in Nigeria. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology, 3(6), 1-32.*

Arısoy, İ. (2005). Türkiye'de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi (1950 - 2003). Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, 1-17.Http ://Www.Tek. Org.Tr adresinden edinilmiştir.

Arslan, A. (2019). Kamu harcamalarında verimlilik, etkinlik ve denetim. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/Kamu-Harcamalari-_A.-ARSLAN_-2.pdf adresinden edinilmiştir.

Aslıkara, F. (2019). *Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi:Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).

Ayrangöl, Z. & Tekdere, M. (2015). Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yapılan Eğitim Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 1-30.*

Aysu, A. ve Bakırtaş, D. (2016). Eğitim, Sağlık ve Sosyal Koruma Harcamalarının Etkinlik Analizi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Değerlendirmesi. *Maliye Dergisi, 171, 81-107.*

Bakırtaş, İ. (1999). Kamu harcamaları üzerinde bürokratik gücün belirleyici. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55288 adresinden edinilmiştir.

Bakırtaş, İ. (2001). Kamu harcamalarının temel makroekonomik göstergelerle ilişkisi ve nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55288 adresinden edinilmiştir.

Balaban, K.G. (2012). Kurallı maliye politikası ve Türkiye'de kurallı maliye politikası uygulamasına ilişkin model önerisi. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara.*

Berhelemy, J., McNamara, R.S. ve Sen, S. (1994). The disarmament dividend: challenges for development policy. OECD Development Centre Brief No:8. https://www.oecd.org/dev/1918844.pdf adresinden edinilmiştir.

Bilici, N. ve Bilici, A. (2018). *Kamu maliyesi.* Savaş Yayınevi. Ankara.

Bishop, M. (2012). Economics A-Z terms beginning with T-transfer. The Economist. https://www.economist.com/economics-a-to-z/t#node-21529382 adresinden edinilmiştir.

Bose, N., Haque, M. E. ve Osborn, D. R. (2007). Public expenditure and economic growth: A disaggregated analysis for developing countries. *The Manchester School, 75(5), 533-556.*

Braudel, F. (2006). *Uygarlıkların grameri*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Yayıncılık.

Buchanan, J. M. (1999). *Public finance in democratic process.* Indianapolis: Liberty Fund Inc.

Bulutoğlu. K, (2008). *Kamu Ekonomisine Giriş, 7. bs*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları

Cappelen, A., Gleditsch, N. ve Bjerkholt, O. (1984). Military spending and economic growth in the oecd countries. Journal of Peace Research, 21(4), 361–373. www.jstor.org/stable/423749 adresinden edinilmiştir.

Chu, K-Y., Davoodi, H. and Gupta, S. (2000). Income distribution and tax and government social spending policies in developing countries, fiscal affairs department. *IMF Working Paper.*

Çelik, A. A. (2010). Ekonomik büyüme ile kamu harcamalarının nedensellik analizi: Suudi arabistan, B.A. emirlikleri ve kuveyt uygulaması (Order No. 28538076).

Çeştepe, H. ve Bilen, M. (2001), 'Devletin Ekonomideki Rolü: Finansal Kriz Sonrası Doğu Asya'da Performans Analizi', *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi, ss: 54–71.*

Çetinkaya, M. Çetinkaya, A. ve Aksoy, E. (2017). Askeri harcamalar özelinde kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17, 210-225.*

Demircan, E., & Ener, M. (2009). *Yeni ekonomik düzende değişim-istikrar ve bütçe politikaları.* Ekin Basım Yayın.

Durmuş, M. (2006). Sosyal (kamusal) malların yeniden tanımlanması gereği. *Ekonomik Yaklaşım, 17(59), 65-97.*

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2011). *Kamu maliyesi.* Bursa:Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Eğilmez, M. (2008). *Küresel finans krizi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erol, İ. (1992). Ekonomi açısından devlet ve piyasa. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 47(3), 145-155.*

Ertekin, Ş. (2020). "Savunma Harcamalarının Bütçe Açıkları Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Oecd Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi" P*amukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41),460-474.*

Evans, K.M. (2014). Transfer payments. Encyclopedia of Business and Finance. Gale.

Eyskens, M. (1993). Büyük depresyonun iktisat teorisine etkisi. https://cdn.istanbul.edu.tr/file/ adresinden edinilmiştir.

Grier, K. B. ve Tullock, G. (1989). An empirical analysis of cross national economic growth: 1951-80. *Journal of Monetary Economics, 24(2), 259-76.*

Güder, F., Yücekaya, P., & Şenyurt, A. (2016). Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye için Keynesyen görüş mü? Wagner kanunu mu geçerli?(2006-2015 dönemi*). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 47-60.*

Güler, H. (2018). Türkiye ve OECD Ülkelerinde Mali Küreselleşmenin Kamu Sosyal Harcamaları Üzerindeki Etkisi. *Maliye Dergisi, 174, 219-239.*

Gwartney, J., Holcombe, R. And R. Lawson. (1998a), "The scope of government and the wealth of nations. Cato Journal, 18(2), Fall, www.cato.org/pubs/journal/cj18n2/cj18n2-1.pdf adresinden edinilmiştir.

Hall, R. And Lieberman, M. (2012). *Production, income and employment. Macroeconomics: Principles and Applications*. Cengage Learning.

Heitger, B. (2001), "The scope of government and its impact on economic growth in OECD countries. Kiel Working Paper No.1034, www.uni-kiel.de/ifw/pub/kap/2001/kap1034 adresinden edinilmiştir.

IMF (2001), Sweeden Selected Issues-The Role of Government, IMF CountryReport No.01/169. www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=15383.0 adresinden edinilmiştir.

Kabaklarlı, E. ve Er, P. H. (2014). Türkiye'de kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin sınır testi yaklaşımı ile analizi. *Maliye Dergisi, 166, 268-285.*

Kanca, O. C. ve Bayrak, M. (2016). Kamu harcamalarının Türkiye'de bazı makro ekonomik değişkenler üzerine etkisi. *Maliye Finans Yazıları, 106, 169-212.*

Karaaslan, A. (1999). Arz yönlü iktisat laffer eğrisi ve iktisadi istikrar açısından vergileme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 47-70.*

Karaca, C. (2016). *Türkiye'nin Güncel Ekonomik Mali Sorunları ve Politikaları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Kaya, D., Kaygısız, A. ve Altuntepe, N. (2015). Türkiye'de kamu harcamalarının toplam istihdama etkisi üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1), s. 83-96.*

Kazgan, G. (20129. *Türkiye ekonomisinde krizler (1929-2009) ''Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme*''. İstanbul bilgi üniversitesi yayınları. 285-290.

Lampman, R. (2016). Transfer payments. The New Palgrave Dictionary of Economics. Palgrave Macmillan UK. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1057%2F978-1-349-95121-5_1755-1 adresinden edinilmiştir.

Maliye Bakanlığı (2003). *Yıllık Ekonomik Rapor.*

Martinez-Vazquez, J. (2001). *The impact of fiscal policy on the poor: fiscal incidence analysis*. International Studies Program Working Paper Series.

McCord, A. (2009). Cash transfers and political economy in sub-Saharan Africa. https://web.archive.org/web/20110603062556if_/http://www.odi.org.uk/resources/download/3509.pdf adresinden edinilmiştir.

Mehrara, M., Abrishami, H., Boroujli, M. ve Amin, M. (2013). Goverment expenditure and economic growth in İran. *International Letters Of Social And Humanistic Sciences, 11, 76-83.*

Mutluer, M.K., Öner, E. ve Kesik, A. (2010). *Teori ve uygulamada kamu maliyesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*: İstanbul.

Nadaroğlu, H (1983). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta basım yayın.

OECD (2019), Government at a Glance 2019, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en .

OECD (2020). Social Expenditure (SOCX) Update 2020. https://www.oecd.org/els/soc/OECD2020-Social-Expenditure-SOCX-Update.pdf adresinden edinilmiştir.

OECD (2021a), General government spending (indicator). doi: 10.1787/a31cbf4d-en (Tablo 1 Accessed on 13 January 2021).

OECD (2021), Government at a Glance 2021, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/1c258f55-en .

OECD (2022). Investment (GFCF). https://data.oecd.org/gdp/investment-gfcf.htm#indicator-chart adresinden edinilmiştir.

OECD social expenditure database. https://www.oecd.org/social/soc/SOCX_Manuel_2019.pdf adresinden edinilmiştir.

OECD, (2020). OECD main science and technology ındicators r&d highlights in the february 2020 publication. https://www.oecd.org/sti/msti2020.pdf adresinden edinilmiştir.

OECD,(2002).https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=5570#:~:text=Current%20expenditure%20includes%20final%20consumption,%2C%20Paris%2C%202002%2C%20Glossary adresinden edinilmiştir.

OECD,(2017).https://www.oecdilibrary.org/docserver/gov_glance201721en.pdf?expires=1607864906&id=id&accname=guest&checksum=305BEA17EE4F250DE3784B8891F8928E adresinden edinilmiştir.

OECD,(2019).https://www.oecdilibrary.org/docserver/4dd50c09en.pdf?expires=1607864467&id=id&accname=guest&checksum=58AC3628E53F22E59693194FA707CAC6 adresinden edinilmiştir.

OECD. (2017). Health policy in Switzerland. https://www.oecd.org/els/health-systems/Health-Policy-in-Switzerland-July-2017.pdf adresinden edinilmiştir.

OECD. (2021). *Social Spending. Social protection - Social spending* - OECD Data adresinden edinilmiştir.

Öner, E. (2018). "*Klasik ve Keynesyen Maliye Politikalarının Temel Varsayımlarının Karşılaştırmalı Yorumu*," Presented At The Uluslararası Gap Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa, Türkıye.

Öner, E. (2019). *Maliye Teorisi ve Politikası*. Ankara: Nobel Akademik yayıncılık.

Özcan, B. (2014). Gelişmekte olan ekonomilerde enflasyonun belirleyenleri: dinamik panel veri analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(1), s. 33-54.*

Pamuk, Y., & Dündar, U. (2016). Kamu harcamalarının optimal boyutu: Türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(3), 23-50.*

Pınar, A. (2017). *Maliye politikası teori ve uygulama*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Samudram, M., Mahendhiran, N. ve Santha, V. (2009). Keynes and Wagner on government expenditures and economic development: The case of a developing economy. *Empirical Economics, 36, 697–712.*

SARI, R. (2003). Kamu harcamalarının dünyada ve Türkiye'deki gelişimi ve Türkiye'de ulusal gelir ile ilişkisi. *Iktisat Isletme ve Finans, 18(209), 25-38.*

Savaşan, F. (2019). *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*. Bursa : Dora yayınları.

Say, J.B. (1971). *Treatise on political economy or the production, distribution, and consumption of wealth.* New York: Augustus M. Kelley Publishers.

Soubbotina, T. and Sheram, K. (2000). *Beyond economic growth meeting the challenges of global develepment.* The World Bank: Washington.

Sönmez, Y. (2007). İsviçre sağlık sistemi. *TOPLUM ve Hekim. 22(1-2), 112-120.*

Stewart, D. (1980). *Account of the life and writings of Adam Smith. Edited by W. P. D. Wightman, Essays on Adam Smith*, Oxford University Press.

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2015). Merkezi Yönetim Harcamaların Fonksiyonel Sınıflandırılması Tablosu. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/3/2019/04/METAVER%C4%B0Harcamalar%C4%B1n-Fonksiyonel-S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rmas%C4%B1-10.pdf adresinden edinilmiştir.

Taylor, L. (1999). *After neoliberalizm: What next for Latin America*. University of Michigan Press, 4.

Taylor, T. (2017). *Principles Of Macroeconomics:Economics And The Economy*. Textbook Media Press: Minneapolis.

Tuncer, G. (2016). 2000 Yılı Sonrasında Türkiye'de Kamu Harcamalarının Gelişimi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 1(3),16-25.*

Tüğen, K. (1988). Dünyada ve Türkiye›de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(2), 285-302.*

Tülümce, S. ve Yayla, N. (2017). Türkiye'de kamu harcamalarının bileşenleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Wagner ya da Keynes? *Social Sciences, 12(4), 163-184.*

Türk, İ. (2001). *Maliye politikası*. Turhan Kitabevi. Ankara

Ulusoy, A., Akdemir, T. ve Karakurt B. (2013). *Küresel Kriz ve AB'nin Kriz Karşıtı Maliye Politikalarının Etkinliği: Mali Alan Açısından Bir Değerlendirme*. 28. Türkiye Maliye Sempozyumu.

Ulutürk, S., Akyol, S., & Mert, M. (2016). Wagner Yasası'nın Türkiye için test edilmesi: 1980-2014 dönemine ilişkin ARDL analizi. *Akdeniz İİBF Dergisi, 16(34), 18-44.*

Uzay, N. (2002). Kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği (1970-1999). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (19), 151-172.*

Ürper, T. D. (2018). *Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Worldbank. (2012). Budget Classification, Presentation and Programming.http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/JanSeminar/Course%20Readings/01.%20Overview/OECD%20Reference%20Book%20%20Chapter4.pdf adresinden edinilmiştir.

Yasa, B. D. (2017). İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 198-281.*

Yıldız, F. ve Sarısoy, S. (2012). OECD ülkelerinde kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine ampirik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 33(2), 517-540.*

Yılmaz, B. E. ve Susam N. (2017). Türkiye'de Kam u Harcamalarının GSMH İçindeki Payının Analizi ve Ülkeler Arası Karşılaştırma. http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu adresinden edinilmiştir.

Yüksel, C. (2020). Kamu maliyesi özet ders notları. http://www.cihanyuksel.org/mly315_ders_notu.pdf adresinden edinilmiştir.